

P. Rinaldi Giorelli

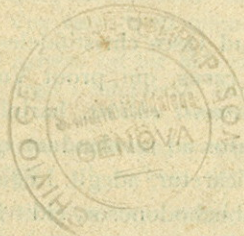
Verbum Domini

Genuese
124
Rinaldi,
Genuese
Genuese

Verbum Domini

≡ VOL. 16 — 1936 ≡

(pp. 330-332)

Cur Nabuchodonosor somnii sui non tantum interpretationem sed etiam narrationem ab hariolis expetierit.

(DAN. 2, 1-5).

Notissimus est apud ipsos christifideles sacrae historiae studiosos, Nabuchodonosor regis casus, qui, prout Vulgata narrare videtur, terribilis, quod vidisset, *somnii oblitus*, hariolos omnis generis undique ex regno suo congregatos ad revelandum quid somnium continuisset, quidque per illud significaretur, adegit. Legimus enim (Dan. 2): « 1. In anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium, et conterritus est spiritus eius, et somnium eius fugit ab eo. 2. Praecepit autem rex, ut convocarentur harioli, et magi, et malefici, et Chaldaei, ut indicarent regi somnia sua, qui cum venissent, steterunt coram rege. 3. Et dixit ad eos rex: Vidi somnium; et mente confusus ignoro quid viderim. 4. Responderuntque Chaldaei regi syriace: Rex in sempiternum vive; dic somnium servis tuis, et interpretationem eius indicabimus. 5. Et respondens rex ait Chaldaeis: Sermo recessit a me; nisi indicaveritis mihi somnium, et coniecturam eius, peribitis vos, et domus vestrae publicabuntur ». Regem somnii oblitum esse ex v. 1. *Somnium eius fugit ab eo*, ex v. 3. *Vidi somnium et mente confusus ignoro quid viderim* et ex v. 5 *Sermo* (scil. « res somnii ») *recessit a me* colligi posse videtur. At num recta sit haec interpretatio, haud immerito dubitaveris; plures enim occurrunt difficultates:

a) inepta respectu psychologico, ut aiunt, dicenda est haec arratio, quae somnium terribile (v. 1) tam unicum, mirabile, tam multis, iisque minimis, ex partibus completum (cfr. eiusdem capituli versus 31-35) cito in oblivionem venisse proponat;

b) somnio a Daniele patefacto (vv. 31-35), ne verbum quidem a rege, ut expectaveris, profertur, se somnii tandem recordari demonstrante;

c) absurdum videtur hariolorum responsum « Dic somnium servis tuis » (v. 4) ad regem, si vix hic affirmavit se « somnium quod vidisset oblitum » (v. 3);

x 2

locutioni
siit » ve
turbata
tationem

V. 1
חֲלִימָה, pro
Scilicet :
Imaginar
nanter co
eandem v
tes), id e
desiit ».

V. 3
habet: חֲלִי
spiritus m
tatus est
eventus m
ideo cupio
nihil omni

V. 5
חֲלִימָה, st.
significant
λεγομ., loc
pauci cod
braeo-syro
eam vocer
me evanui
factum vid
tus, evulg
promulget
ad sequen

Totu
secundo (

(1) Cf
adn. 1.

(2) Cu
institutione
producta s
aula regia
עֲשִׂיהָ, ut h

d) textus hebraici et aramaici, vi verborum, in illis vv. 1. 3. 5 locutionibus alia est significatio; scilicet v. 1 « Somnus (sopor) desiit » vel « somni [mei] facta est finis »; v. 3. « Vidi somnium et turbata est mens mea, ut velim illud somnium (eius somnii interpretationem) cognoscere »; v. 5 « Res mihi certa est... ».

V. 1 textus vulgatus habet bis *somnium*, at hebraice habetur pro priore הַלֹּם , pro altero שָׁנָה , quod nullibi « somnium », semper « somnus » significat. Scilicet: « Statim ac e somno rex evigilavit, hariolos etc. cogi iussit etc. ». Imaginaris Nabuchodonosor expergefatum, valde commotum, tetricum, festinanter contionem praecipere. Vox vero נִהַיְתָה (niphalf. 3^a fem. rad. נִיה) eandem vim habet ac graeca $\epsilon\gamma\epsilon\nu\epsilon\tau\omicron$ (ut hic habent LXX, textui mas. faventes), id est *fuit, factus est*, ergo « completus, finitus est » vel « (somuus) desiit ».

V. 3 in fine pro phrasi *mente confusus ignoro quid viderim* (Vulg.), haec habet: $\text{וְתַפְּעִים רַחֲמֵי לְרַעַת אֶת־הַחֵלֹם}$. ad verbum exprimenda: « agitatus est spiritus meus, ad cognoscendum somnium »; quod interpretari potes: « agitatus est spiritus meus, quia timeo ne eius cognitio (interpretatio) malos eventus mihi sit nuntiatura »; vel melius: « mente (per somnium) exagitor, ideo cupio eius interpretationem perspectam habere ». At de somnii oblivione nihil omnino.

V. 5 habetur in textu mas. (aramaico): $\text{מִלְּתָהּ מִנִּי אֲדָרָא}$. Prima vox (pro מִלְּתָהּ , st. emph. מִלָּה) significat « verbum » et extensive quaecunque verbo significantur, ut « decretum, consilium ». Quoad ultimum, cum sit ἀπαξ λεγόμεν. , locus est dubio: sunt qui pro partic. femin. rad. אָדַר (= אֲדָרָא , ut pauci codd. ostendunt), Bibliis prorsus ignotae, (cui tamen, collata stirpe hebraeo-syro-arabica أول . « abeundi, evanescendi, deficiendi » sensus tribuitur) eam vocem habeant, ac proinde « Verbum (= somnium?, eius memoria?) a me evanuit » vertant. Melius tamen cum pers. *azd* « notitia » confertur, unde factum videtur adiectivum aramaicum. vel « certus, irrevocabilis », vel « notus, evulgatus, promulgatus » significans. Vertes igitur: « Verbum (hoc) a me promulgetur »⁽¹⁾ vel melius « Res mihi certa est », in utroque casu relate ad sequentia.

Totum vero Danielis textum ita interpretari placet: « 1. Anno secundo⁽²⁾ regni Nabuchodonosor, somniavit Nabuchodonosor som-

(1) Cf. E. KAUTZSCH, *Grammatik des Biblisch-Aramäischen*, 1884; § 38, adn. 1.

(2) Cum Daniel eiusque socii non ante Nabuchodonosor regnantem institutionem suam babyloniam iniverint (Dan. 1, 1-3) haec vero tribus annis producta sit (1, 3, 18), ante tertium saltem huius regni annum completum in aula regia stare iidem non potuerunt. Decidisse ergo ex hoc textu censent עֶשְׂרִי , ut habeatur « anno decimo secundo ».

nium, et conturbata est mens eius; et e somno expergefactus. 2. iussit rex cogi hariolos et vates et veneficos et Chaldaeos. ut explicarent regi somnium⁽³⁾; qui venerunt regemque adierunt. 3. Tum ait rex illis: Somnium somniavi, quo turbata est anima mea, ita ut illud perspectum habere cupiam. 4. Responderunt Chaldaei ad regem — Aramaicum [est quod sequitur] — ⁽⁴⁾ « Rex, in aeternum vive! Propone somnium [nobis] servis tuis et interpretationem eius indicabimus. 5. Et respondens rex ait Chaldaeis: Hoc mihi certum est: nisi indicaveritis mihi somnium et interpretationem eius, fore ut vos pereatis et domus vestrae funditus evertantur » ⁽⁵⁾.

Quaeritur ergo cur Nabuchodonosor ab hariolis non interpretationem tantum, sed et ipsius somnii expositionem postulaverit. Omnino clara videbitur regis agendi ratio facta consideranti. Nabuchodonosor somnium vidit, quod non penitus intellexit, ex quo tamen incerto occupatus est terrore, regnique sui sensit minaciter tumere negotia. Ei ergo maxime cordi fuit certum somnii sensum cognoscere. Clarissimos regni sui magos accersit, ex quibus interpretationem quaerit; at, quasi in eorum idoneitatis fidem, probabilisque de re magica scientiae, repetit ut primum, quid ipse vidisset, aperiant.

Claret per haec ipse Daniel propheta, qui, cum alienigenam regem adiret, non divinaturus tantum, sed Deum unum et verum praedicaturus, ei somnium, non quasi rem oblivione deletam, sed quasi secretam atque velamine obductam, detexit, ut posset ille, audiens quae sibi aperirentur, cum his, quae solus nosset, conferre, atque inde magnum, omnia scientem, ubique praesentem Deum Danielis agnoscere, fateri, laudare.

I. M. RINALDI
Sodalis a Somascha.

Clarasci, mense aug. 1936.

⁽³⁾ T. plur. pro sing.

⁽⁴⁾ Cf. Glossa, a verbo *responderunt* seiungenda.

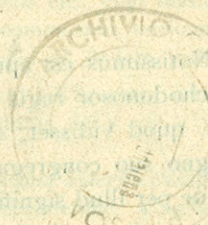
⁽⁵⁾ Cf. GESENIUS-BUHL, *Handwört.*¹⁷ s. v. ܐܘܪܝܢܐ (aram.).

4

Verbum Domini

== VOL. 16 — 1936 ==

(pp. 330-332)

67

Cur Nabuchodonosor somnii sui non tantum interpretationem sed etiam narrationem ab hariolis expetierit.

(DAN. 2, 1-5).

Notissimus est apud ipsos christifideles sacrae historiae studiosos, Nabuchodonosor regis casus, qui, prout Vulgata narrare videtur, terribilis, quod vidisset, *somnii oblitus*, hariolos omnis generis undique ex regno suo congregatos ad revelandum quid somnium continuisset, quidque per illud significaretur, adegit. Legimus enim (Dan. 2): « 1. In anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium, et conterritus est spiritus eius, et somnium eius fugit ab eo. 2. Praecipit autem rex, ut convocarentur harioli, et magi, et malefici, et Chaldaei, ut indicarent regi somnia sua, qui cum venissent, steterunt coram rege. 3 Et dixit ad eos rex: Vidi somnium; et mente confusus ignoro quid viderim. 4. Responderuntque Chaldaei regi syriace: Rex in sempiternum vive; dic somnium servis tuis, et interpretationem eius indicabimus. 5. Et respondens rex ait Chaldaeis: Sermo recessit a me; nisi indicaveritis mihi somnium, et coniecturam eius, peribitis vos, et domus vestrae publicabuntur ». Regem somnii oblitum esse ex v. 1. *Somnium eius fugit ab eo*, ex v. 3. *Vidi somnium et mente confusus ignoro quid viderim* et ex v. 5 *Sermo* (scil. « res somnii ») *recessit a me* colligi posse videtur. At num recta sit haec interpretatio, haud immerito dubitaveris; plures enim occurrunt difficultates:

a) inepta respectu psychologico, ut aiunt, dicenda est haec assertio, quae somnium terribile (v. 1) tam unicum, mirabile, tam multis, iisque minimis, ex partibus completum (cfr. eiusdem capituli versus 31-35) cito in oblivionem venisse proponat;

b) somnio a Daniele patefacto (vv. 31-35), ne verbum quidem a rege, ut expectaveris, profertur, se somnii tandem recordari demonstrant;

c) absurdum videtur hariolorum responsum « Dic somnium servis tuis » (v. 4) ad regem, si vix hic affirmavit se « somnium quod vidisset oblitum » (v. 3);

xj

d) textus hebraici et aramaici, vi verborum, in illis vv. 1. 3. 5 locutionibus alia est significatio; scilicet v. 1 « Somnus (sopor) desiit » vel « somni [mei] facta est finis »; v. 3. « Vidi somnium et turbata est mens mea, ut velim illud somnium (eius somnii interpretationem) cognoscere »; v. 5 « Res mihi certa est... ».

V. 1 textus vulgatus habet bis *somnium*, at hebraice habetur pro priore חֵלוֹם, pro altero שָׁנָה, quod nullibi « somnium », semper « somnus » significat. Scilicet: « Statim ac e somno rex evigilavit, hariolos etc. cogi iussit etc. ». Imaginaris Nabuchodonosor expergefatum, valde commotum, tetricum, festinanter contionem praecipere. Vox vero נִהַיְתָה (niphalf. 3^a fem. rad. חֵי) eandem vim habet ac graeca ἐγένετο (ut hic habent LXX, textui mas faventes), id est *fuit, factus est*, ergo « completus, finitus est » vel « (somnus) desiit ».

V. 3 in fine pro phrasi *mente confusus ignoro quid viderim* (Vulg.), haec habet: וַתִּפְעַם רִיחִי לְרַעַת אֶת־הַחֵלוֹם. ad verbum exprimenda: « agitated est spiritus meus, ad cognoscendum somnium »; quod interpretari potes: « agitated est spiritus meus, quia timeo ne eius cognitio (interpretatio) malos eventus mihi sit nuntiatura »; vel melius: « mente (per somnium) exagitor, ideo cupio eius interpretationem perspectam habere ». At de somnii oblivione nihil omnino.

V. 5 habetur in textu mas. (aramaico): מִלְּתָהּ מִנִּי אֹרְדָא. Prima vox (pro מִלְּתָהּ, st. emph. מִלְּהָ) significat « verbum » et extensive quaecunque verbo significantur, ut « decretum, consilium ». Quoad ultimum, cum sit ἀπαξ λεγόμεν., locus est dubio: sunt qui pro partic. femin. rad. אֹרַד (= אֹרְדָא, ut pauci codd. ostendunt), Bibliis prorsus ignotae, (cui tamen, collata stirpe hebraeo-syro-arabica אֹרַל. « abeundi, evanescenti, deficienti » sensus tribuitur) eam vocem habeant, ac proinde « Verbum (= somnium?, eius memoria?) a me evanuit » vertant. Melius tamen cum pers. *azd* « notitia » confertur, unde factum videtur adiectivum aramaicum. vel « certus, irrevocabilis », vel « notus, evulgatus, promulgatus » significans. Vertes igitur: « Verbum (hoc) a me promulgetur » ⁽¹⁾ vel melius « Res mihi certa est », in utroque casu relate ad sequentia.

Totum vero Danielis textum ita interpretari placet: « 1. Anno secundo ⁽²⁾ regni Nabuchodonosor, somniavit Nabuchodonosor som-

(1) Cf. E. KAUTZSCH, *Grammatik des Biblisch-Aramäischen*, 1884; § 38, adn. 1.

(2) Cum Daniel eiusque socii non ante Nabuchodonosor regnantem institutionem suam babyloniam iniverint (Dan. 1, 1-3) haec vero tribus annis producta sit (1, 3, 18), ante tertium saltem huius regni annum completum in aula regia stare iidem non potuerunt. Decidisse ergo ex hoc textu censent עֶשְׂרִי, ut habeatur « anno decimo secundo ».

nium, et conturbata est mens eius; et e somno expergefactus, 2. iussit rex cogi hariolos et vates et veneficos et Chaldaeos. ut explicarent regi somnium ⁽³⁾; qui venerunt regemque adierunt. 3. Tum ait rex illis: Somnium somniavi, quo turbata est anima mea, ita ut illud perspectum habere cupiam. 4. Responderunt Chaldaei ad regem — Aramaicum [est quod sequitur] — ⁽⁴⁾ « Rex, in aeternum vive! Propone somnium [nobis] servis tuis et interpretationem eius indicabimus. 5. Et respondens rex ait Chaldaeis: Hoc mihi certum est: nisi indicaveritis mihi somnium et interpretationem eius, fore ut vos pereatis et domus vestrae funditus evertantur » ⁽⁵⁾.

Quaeritur ergo cur Nabuchodonosor ab hariolis non interpretationem tantum, sed et ipsius somnii expositionem postulaverit. Omnino clara videbitur regis agendi ratio facta consideranti. Nabuchodonosor somnium vidit, quod non penitus intellexit, ex quo tamen incerto occupatus est terrore, regni que sui sensit minaciter tumere negotia. Ei ergo maxime cordi fuit certum somnii sensum cognoscere. Clarissimos regni sui magos accersit, ex quibus interpretationem quaerit; at, quasi in eorum idoneitatis fidem, probabilisque de re magica scientiae, repetit ut primum, quid ipse vidisset, aperiant.

Claret per haec ipse Daniel propheta, qui, cum alienigenam regem adiret, non divinatorum tantum, sed Deum unum et verum praedicaturus, ei somnium, non quasi rem oblivione deletam, sed quasi secretam atque velamine obductam, detexit, ut posset ille, audiens quae sibi aperirentur, cum his, quae solus nosset, conferre, atque inde magnum, omnia scientem, ubique praesentem Deum Danielis agnoscere, fateri, laudare.

I. M. RINALDI
Sodalis a Somascha.

Clarasci, mense aug. 1936.

⁽³⁾ T. plur. pro sing.

⁽⁴⁾ Cf. Glossa, a verbo *responderunt* se iungenda.

⁽⁵⁾ Cf. GESENIUS-BUHL, *Handwört.*¹⁷ s. v. ܐܘܪܝܢܐ (aram.).

Verbum Domini

== VOL. 18 — 1938 ==

(pp. 43-46; 109-114)

Psalmus 49 (hebr. 50)

Summarium: 1. Notae introductivae. - 2. Divisio. - 3. Theophania (v. 1-6) - 4. De sacrificiis (v. 7-15). - 5. De lege morali servanda (v. 16-21). - 6. Conclusio (v. 22-23).

1.

Psalmus 49, (*Deus deorum Dominus*, in Brev. Rom. fer. IV, ad III Noct.) iis certe, qui « didactici » vel « sapientiales » veniunt, accensendus, docet « quomodo Deus colendus sit ». Forma tamen literaria ab ea qua carmina didactica librorum stricto sensu sapientialium gaudent, aliquantum differt, cum quidam « color lyricus » in psalmo ubique praevaleat; doctrina vero ipsa vividius per defectuum reprehensionem inculcetur, quo tota compositio aliquo modo « iudicii coram tribunali Dei » repraesentatio evadat, atque aliquid « carminis dramatici » prae se ferat.

Notandum quoque est « incessum propheticum » in eo deprehendi⁽¹⁾, ex modo potissimum quo Deus ad iudicium properans offertur, et ex soluta promptaque, interdum acri forma obiectationum, quin tamèn alicui prophetae vel « prophetarum scholae » eum adscribere liceat. Nam illae similitudines e rerum convenientia et mentis israeliticae habitudine potius repetendae sunt, quam ex alicuius « scholae » vel « generis » principiis.

Inscriptio « Psalmus Asaph » e longe communiore sententia auctorem designat. Fuit hic genere levita, aequalis David, a quo cum Heman et Ethan coram tabernaculo constitutus est princeps cantorum (1 Par. 6, 32 ss.; cf. eiusdem libri cap. 15. 16. 25); ab eo orta est clara cantorum et musicorum familia. Eius nomine inscribuntur psalmi 49 (hebr. 50), 72-82 (h. 73-83), imaginibus copiosis, stylo vehementi ac turgido insignes. Quaedam psalmi partes aetatis vetustatem confirmant: sane haud ita multo tempore post aetatem davidicam Sion dici potuit « consummata pulchritudo » (v. 2; cf. Sam. 2, 15) nec sacrificiorum systema tam legitime et ad normam actum est atque in psalmo supponitur.

(¹) Cf. GUNKEL-BEGRICH, *Einl. in d. Psalm.* (1933), p. 361 ss.

Sententia quae tenet voce אֲסַפִּי designari auctorem adhuc in meliore possessione manet, etsi ea significare possit psalmum eiusdem « generis » esse ac illi qui Asaph nomine recepti erant. J. CALÈS (1) eum saeculo VIII adscribendum censet ex eius affinitate cum illius aetatis oraculis propheticis (Amos, Isaiae, Michaeae).

2.

Apte dividitur, ut iam notatio *Selah* (v. 6 et 15 LXX, Hier.) insinuat, in tres partes, quibus divinum iudicium instituitur et perficitur; quin immo recte possis psalmum vocare « Liturgiam iudicii divini », qua in tribunal ante Deum *iudicem* (v. 1. 6) *testes* caelum adducuntur et terra (v. 1. 4. 6) et Israel *reus* (v. 4. 5) ac *causa* bipertito dicitur (7-14; 15-23).

v. 1-6: iudicii institutio fit eo modo, qui vulgato nomine *Theophania* vocatur.

v. 7-14: *prima pars iudicii* docet minime solis ritibus externis, sacrificiis imprimis, Deum honorari.

v. 15-27: *secunda iudicii pars* ulterius progreditur, docens legem non observari, si tantum ore geratur: eius contra adimpletionem in opere legi conformato consistere.

Haec vero doctrina magis magisque definitis exprimitur enuntiationibus, ad quas fertur singularum reprehensionum obiectum.

a) Deo dona et sacrificia offerre non est ei aliquid dare quo indigeat.

b) Deus honoratur sacrificiis laudis et grati animi, quae omnia ex interiore corde procedunt.

c) Legem Dei ore efferre, eius praeceptorum numerum perspectum habere (v. 16) non constituit legis impletionem.

d) Legem implet, ac proinde Dei sanctitatem honorat (v. 21) is qui eius mandata opere exsequitur.

3.

Inter Theophanias, quas plures exhibent s. Litterae, quae in nostro psalmo legitur est omnium brevissima. Commotiones naturae, quae in huiusmodi carminibus solent fuse describi, hic leviter tantum attinguntur v. 3; ex quorundam sententia etiam v. 1b (« *tremit* » terra, אֲרֶץ תִּרְדָּה pro *vocat terram*, וַיִּקְרָא). Pressius contra notantur actiones Dei,

(1) *Le Livre des Ps.* (Paris, 1936) I, p. 508.

qui loquitur (v. 1. 3) et advocat terram (v. 1), venit fulgure et tempestate circumfusus (2-3), iudicat (4-6).

- ¹ Deus deorum, Iahve locutus est
et vocavit terram
ab ortu solis
usque ad eius occasum.
- ² Ex Sion, consummata pulchritudine,
Deus splendet;
- ³ venit Deus noster
neque [amplius] tacet.
Ignis ante eum vorat
et circum eum fit procella valida.
- ⁴ Vocat caelum desursum
et terram, iudicaturus populum suum.
- ⁵ « Congregate ad me fideles meos,
qui sanciant foedus meum sacrificiis ».
- ⁶ Et [ecce] celebrat caelum iustitiam eius,
nam 'Deus iustus' ipse est.

Selah.

1. *Ab ortu solis usque ad eius occasum* locum (omnes terras), non tempus (diei spatium), exprimit, ac respondet nostro « ab oriente ad occidentem ».

2. Verba מְכַלְלֵי־יָפִי, litt. « plenitudo (?) pulchritudinis » e textu aequae referri possunt ad vocem *Sion*, vel ad *Deus*, ut vertatur « Ex Sion qui est plenitudo pulchritudinis (id est « pulcherrimus omnium montium ») Deus splendet » vel « Ex Sion Deus, qui est etc. splendet »: videtur tamen minus apte Deus iudex ratione pulchritudinis celebrari. *Sion* pulcherrimus praedicatur, quia Deo sacer; ita Is. 2, 2 vocatur omnium « altissimus ». Vox *splendet* significat « in splendore (ignis, etc.) apparet » vel « splendens procedit », ut Dt. 33, 2; Ps. 80, 2; 94, 1.

3. *Ignis* est fulgur; saepe Deus inter turbinem apparens dicitur (Ps. 17, 8-14 Vg.; Job. 38). *Fit procella* hebraice exprimitur voce impersonali verbi שָׁעַר (*tempesta, es stürmt*); *valida* מְאֹד (adv.) « multum ».

6. *Deus iustus* scil. אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט (ad litt. « Deus iudicii, iuris ») ⁽¹⁾ pro אֱלֹהֵי שֹׁפֵט « Deus iudex ».

Caelum et terra ponuntur pro rerum universitate, vel etiam caelum (v. 4. 6) pro caelitibus, angelis ⁽²⁾, « per terram synecdochice

(1) F. BUHL, *Liber Psalmorum* (KITTEL, *Bibl. Hebr.*³), Stuttg. 1930; N. PETERS, *Das Buch der Ps.*, Paderborn, 1930.

(2) ZORELL *Psalterium ex hebraeo latinum*, 1928 h. 1.

intelliguntur terrae incolae, ab ortu inde ad occasum usque per totam terram dispersi » (1). Saepe in sacris litteris Deus vel aliquis propheta eius nomine iudicaturus tali circumventus curia ostenditur. Ita Moyses: « Congregate ad me... et loquar audientibus eis sermones istos, et invocabo contra eos caelum et terram » (Dt. 31, 28). « Audite caeli, quae loquor; audiat terra verba oris mei » (ib. 32, 1). « Audite caeli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est » (Is. 1, 2). « Audite, populi omnes, et attendat terra, et plenitudo eius » (Mich. 2, 1 cf. 6, 2).

Iam ex prima hac parte colligitur manifesta allusio ad foedus inter Deum et populum Israel, ad montem Sinai ictum (Ex. 19, 3 ss.). Ignis est fulgur, quo praecedente venit tunc Dominus ad pactum faciendum (Ex. 19, 16. 18; Dt. 33, 2); procella, communi theophaniarum sumpto vocabulo (Ps. 17, 8 ss.; Iob 38) designat probabiliter tronitrua (Ex. 19, 16). Maioris autem sunt momenti verba quibus ipsius Dei ore causa instituitur ac rei in ius vocantur: « Congregate ad me fideles meos, qui sanciant foedus meum sacrificiis », scil. qui se fideles (« pios »: per ironiam) existimantes, putant foederi quod mecum icerunt, ideo se fidem servare, quod externa sacrificia mihi offerant. Foedus autem certe est sinaiticum.

Haec v. 5 interpretatio, quam e versione cl. P. VACCARI (2) colligo, magis proprie contextui aptatur huius psalmi, qui imprimis ad externum cultum, ab animi rectitudine seiunctum, condemnandum fertur, quam ea quae totum versiculum ad foedus sinaiticum refert: « Congregate..., qui pepigerunt pactum (= mecum, in Sinai) cum (?) sacrificio », quasi in « sacrificio » illud intelligendum sit quod Ex. 24, 4 b-8, scil. ritus foederis, narratur. In hoc enim casu sacrificia valde laudari videntur, quod minime erat iuxta auctoris mentem. Fateor tamen nullum me locum cognoscere ubi voci כרת *karat* similis sensus clare conveniat, scil. ad ultimum « (legem) observare », « (officia e foedere manantia) adimplere ».

Veteres exegetae explicaverunt interdum hunc locum de secundo Iesu Christi adventu, quae sequuntur vero de novo foedere veteri suffecto, deque sacrificiis abrogatis in eiusdem priore adventu. Cui sententiae favit ipsa verborum forma futura, qua usi sunt eius aetatis interpretes (manifeste veniet; non silebit; ignis exardescet; etc.) (3).

(1) GEIER, apud ECKER, *Porta Sion* s. v. « voco ».

(2) *I Salmi* (Torino, 1936), h. 1.

(3) E. g. S. AUGUST., *En. in Ps. 49* (P. L. 36, 635); *De Civ. Dei* 20, 24 (P. L. 41, 693).

usque per totam
aliquis propheta
litur. Ita Moyses:
ermones istos, et
) . « Audite caeli,
) . « Audite caeli,
est » (Is. 1, 2).
do eius » (Mich.

allusio ad foedus
um (Ex. 19, 3 ss.).
us ad pactum fa-
muni theophania-
gnat probabiliter
nti verba quibus
ur: « Congregate
rificiis », scil. qui
tant foederi quod
na sacrificia mihi

ACCARI ⁽²⁾ colligo,
s ad externum cul-
tur, quam ea quae
gate ..., qui pepige-
asi in « sacrificio »
is, narratur. In hoc
erat iuxta auctoris
oi voci כרת similis
rvare », « officia e

locum de secundo
vo foedere veteri
ore adventu. Cui
i sunt eius aetatis
rdescet; etc.) ⁽³⁾.

; De Civ. Dei 20, 24

4.

Prior iudicii pars respicit sacrificia, eiusque argumentum est Deo nihil tribui oblati sacrificiis, quod ipsi tamquam proprium non pertineat.

- ⁷ « Audi, popule mi, et loquar;
[audi] Israel, et commonebo te:
Deus, Deus tuus ego sum!
⁸ Non ob sacrificia tua te obiurgo;
nam holocausta tua coram me sunt semper.
⁹ Non aufero e domo tua iuvenum
[neque] e saeptis tuis hircos:
¹⁰ nam meae sunt beluae silvestres
iumenta in montibus mille;
¹¹ novi omnia volatilia montium,
et quidquid movetur in agris meum est.
¹² Si esurirem, non dicerem tibi:
quia meus est orbis terrae et plenitudo eius.
¹³ Numquid comedo carnem taurorum?
Num sanguinem hircorum bibo?
¹⁴ Sacrifica Deo laudem
et persolve Altissimo vota tua.
¹⁵ Et invoca me in die periculi:
eripiam te et honorabis me ». Selah.

7 c. Hic versiculus cum Ex. 20, 2 convenit, ut alia quaedam huius psalmi cum contextu illius loci, nisi quod pro priore אֱלֹהִים legitur ibi יהוה (Jahve); haec lectio originarie potuit et psalmo pertinere, quo in casu mutatio e psalterii historia repetenda esset.

8. *Ante me* quia semper ea mihi offers.

10 b. TM בְּהַרֵי אֶלֶף incertus est, cum אֶלֶף (mille) per se cum nominis statu absoluto uniatur (unde DUHM ⁽¹⁾ corrigit בְּהַרֵי א' « in mille montibus »);

⁽¹⁾ *Die Psalmen*. Tübingen, 1922; h. l.

qui textus tamen a multis, nulla adhibita correctura, vertitur « in mille montibus », vel « (iumenta) in montibus singula millia »⁽¹⁾ (quasi pro ingenio linguae hebraicae nexus genitivi pro adiectivo positus sit); alii « in montibus bovis » (= pecuariis; אֱלֵי « bos »), magis consentaneae cum grammaticae legibus, minus tamen cum sensu communi, ut iam senserunt LXX-Vulg., qui interpretationem inducere, ut videtur, conati sunt: « iumenta in montibus et boves ». E correcturis haud omnino spernenda videtur quae ultimo הַּ supresso legit בְּהַרְרֵי־אֵל « in montibus Dei » scil. « altissimis » vel « meis » (?).

11 a. Longe probabilius cum LXX-Vg., Syr., Targ. legendum est *caeli* (שָׁמַיִם) ubi TM habet *montium* (הַרְרִים).

11 b. *Quidquid movetur* est hebr. מִי, quae vox legitur tantum, praeter h. l., Ps. 80, 14. In lingua neohebraica est nomen alicuius avis (DALMAN). *Meum est*: ad litt. « mecum » vel « ante me est » quasi: in mea potestate, ad libitum meum sumendum.

12. *Plenitudo* alicuius loci est quod in eo habitat.

15 b. Selah hic additur e LXX et Hieron.

Huius loci doctrina ad duo capita reducitur, quorum prius negativum (vv. 8-13), alterum positivum (14-15) est.

A) Pars negativa cum non paucis ex utriusque Foederis locis cultum mere externum, id est ab internis actibus seiunctum, condemnat. Non queritur Deus sacrificiorum defectum, quin etiam ea sibi legitime dari concedit (v. 8); tantum docet sibi ea accepta non esse, quia cum animorum scelestas voluntate coniuncta.

Maxima sunt verba Samuelis, Sauli divinae reprobationis decretum significantis: « Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est obedientia quam victimas, et auscultare magis quam offerre adipem arietum » (1 Sm. 15, 22). Osee vero (6, 6-7) idem resonans: « Misericordiam volui et non sacrificium, et scientiam Dei plusquam holocausta. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi praevaricati sunt in me ». Magis perspicue et efficacius Michaeas (6, 6-8): « Quid dignum offeram Domino? Curvabo genu Deo excelso? Numquid offeram ei holocaustomata et vitulos anniculos? Numquid placari potest Dominus in millibus arietum aut in multis millibus hircorum pinguium? ». Omnium vocem quasi repetens et pro ingenio suo latius explicans Isaias (1, 10-17): « Audite verbum Domini principes Sodomorum etc. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus. Plenus sum. Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et

(1) « Bei Tausend » (DE WETTE: *Commentar über die Psalmen*, 1836); « a migliaia » (MINOCCHI: *I Salmi*, 1905).

agnorum, et hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quaesivit haec de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abominatio est mihi etc. Et cum multiplicaveritis orationem non exaudiam; manus enim vestrae sanguine plenae sunt». Denique Ieremias (6, 20), ultionem Ierusalem minatus: «Ut quid mihi thus de Saba affertis? et calamum suave olentem de terra longiqua? Holocaustomata vestra non sunt accepta, et victimae vestrae non placuerunt mihi».

Reliquos non paucos locos brevitati studentes praeterimus. Huc non bene facit Am. 5, 21-25, ubi utique cultus externus reprobatur, sed quia Chanaanæorum cultibus similis, potius quam eo quod mere externus sit.

Haec tam perspicue dicta mirandum est non itidem perspicue ab omnibus intelligi. Sunt quippe qui in aliquibus ex his locis, in nostro psalmo praesertim, duarum in re religiosa doctrinarum, vel opinionum, inter se repugnantium, vestigium ac quasi documentum deprehendere velint, quarum altera rituum externorum studiosa, altera ab iisdem abhorrens fuerit⁽¹⁾: Ps. 49, 7 ss. sacrificia ac totum templi cultum per se reprobari; praesertim vv. 12-13 «mordacia verba contra sacrificium»⁽²⁾ continere.

Haec non ita absolute dici posse e pluribus argumentis colligimus: nam sacrificia quae Deus instituisset, non potuit Scriptura quae talia reprobare. Certe illius religiosae dissensionis nullum exstat indicium in periodo praeexilica: psalmus vero cum illius temporis doctrina (1 Sm., Os., Mich., Is.: vide supra) omnino consentit. Isaias, quem supra memoravimus, non «sacrificiorum institutum» qua tale condemnat, sed peculiaria sacrificia eorum, ad quos haec verba a propheta referebantur: sceleratorum enim oblationes sinceritatis defectu vitiatæ erant; qui si prophetae doctrinae consensissent, huius acria verba minime fuissent necessaria⁽³⁾. Caeteri loci, imprimis clarus ac velut scalpro expressus 1 Sm. 15, 22, simili ratione e suo contextu intelligendi sunt.

(1) OESTERLEY and ROBINSON: *Hebrew Religion*² (London, 1937), p. 333 ss.

(2) GUNKEL-BEGRICH, op. cit. p. 381.

(3) Ita iidem OESTERLEY ac ROBINSON (p. 336), qui ideo de Mich. 6, 6-8 ac Ps. 49, 8-15 non eadem sentiunt, quod hos locos «seriores» habeant. De ætate psalmi vide n. 1.

Qui vocem *Selah* pro vocabulo ad artem musicam proprie pertinente sumunt ⁽¹⁾, hinc concludere possunt veteres Israelitas hoc psalmo in Templi cultu usos esse, ac ideo haud sane in suorum rituum condemnationem eum accepisse.

Hi certe versiculi sacrificiis et ritibus externis generatim non ita multum indulgent; sed tunc tantum condemnant, cum de iis agitur, in quibus interna sanctitas cultum externum non comitatur; quod altera pars psalmi explorata ratione ostendit. « Mordaces » quoque ac quasi per irrisionem dicti videri possunt; non tamen contra sacrificia per se, sed contra eos qui nimis materialiter ac credule — ut apud primitivos ac incultissimos homines deprehendere est — sacrificia « Dei cibum » putassent: quod ea verba ad litteram satis innuunt.

B) Pars positiva (14-15) eandem doctrinam effert: Nam si *tōdah* est nomen cuiusdam generis sacrificiorum mosaicorum, iuxta etymon tamen significat « laudem (תְּהִלָּה II) »: sensus ergo hic sumi potest composite: « Si vis sacrificium offerre, fac id comitetur internus sensus laudis verae et plenae, ex devoto corde promanantis, quaeque in grato animo, adoratione, submissione, observantia morali consistit »; utique legitima sunt sacrificia, dum a legis impletione, qui illa offert, nihil demat.

In *votis* autem *reddendis*, proprio vocabuli sensu habito, Deus operum bonorum ad quae Israelitae voluntarie (e. g. periculo devitato, prece exaudita) se obligaverant, inculcat: hic autem locus ad omnium communem significationem eamque contextui aptiorem, pervenire potest, si vota intelligantur omnes promissiones in universo, non a singulis tantum, sed etiam, ac potissimum, a toto populo Deo factae. Cumque in his ea imprimis exstaret, quae quasi conclusio ac fructus foederis fuerat, cuncta, quae locutus esset Deus, faciendi (Ex. 19,8) — cuius promissionis signum facta est circumcisio (Gal. 5,3) — interpretari potes Deum his verbis legis observantiam repetere. « Redde illi gratiarum actionem et solve tributum oboedientiae, quod est praecipuum votum inter omnia vota tua, hoc enim promisisti, cum ad populum et familiam eius admissus es, et hoc ipse requirit, magis quam externa sacrificia »; ⁽²⁾ ad ultimum, adimple officia quibus lege tua obligaris.

Quae v. 15 confirmant, ac viam ad sequentia sternunt.

⁽¹⁾ Ut PETERS op. cit. (p. 118), qui סֵלָה interpretatur « chori mutationem », scil. locum quo alter chorus desinit, alter incipit.

⁽²⁾ S. ROB. BELLARM. *Explanatio in Ps.*, h. l.

Alte
animis d

16

17

18

19

20

21

16 a

tant, quo
causam fi
vel minus
commend

18 a

aliisque,

18 b

19 a

20 a

legit תִּשָּׁב

quae lect

ad male

21 c

oculos tu

Ex

utilitatis

cum pra

Vid

siores se

cognosce

innuebat

v.

5.

Altera pars iudicii internam religionem ac legis observantiam animis defigit.

¹⁶ *El impio dixit Deus:*

Quid tibi, [quod] enumeras mandata mea
et effers foedus meum ore tuo,

¹⁷ dum odio habes monitum

et reicis verba mea post te?

¹⁸ Si vides furem, 'curris' cum eo,
et cum adulteris est pars tibi.

¹⁹ Os tuum dimittis ad malum
et lingua tua molitur dolum.

²⁰ 'Turpia' de fratre tuo loqueris,
filium matris tuae afficis ignominia.

²¹ Haec te faciente, ipse silui,

[ita ut] opinatus sis esse me similem tui:

[nunc vero] te corripio: in te inquirō coram!

16 a. Haud pauci etiam e catholicis hunc hemistichum additiciū putant, quod non impiis sed populo suo loquatur Deus; dicunt autem eius causam fuisse, quod pio ac gentis suae amanti Israelitae cuidam sequentia vel minus apta, vel duriora in suos cives visa essent. Stichi tamen vetustatem commendant versiones.

18 a. *Curris*, scil. « societatem inis »; lege וְרַיִן (רַיִן) cum LXX-Vg. aliisque, ubi Masoretæ habent וְרַיִן (רַצוֹה) « delectaris ».

18 b. *Est pars tibi* (ad l. « tua »), scil. « usum, necessitudinem habes ».

19 a. *Dimittis*: liberum relinquis, aperis.

20 a. *Turpia*: legendo scil. בְּשֵׁת, ut aliqui proponunt (cf. 20 b), ubi TM legit תֵּשֵׁב: « Sedes; in (= de) fratre tuo loqueris », vel « Sedens de fratre ecc. » quae lectio ideo probari potest, quod considentes in otiose loquendo facile ad male de fratre loquendum delabuntur.

21 c. *In te inquirō*, proprie « explico (litem, in chartis et palam) ante oculos tuos »: cfr. עָרַךְ מִשְׁפָּט Iob 13, 18; 23, 4.

Ex populo suo quaerit Deus quid sibi velit, vel quid tandem utilitatis credat sibi obvenire e mere « pharisaica » legis observantia, cum praecepta re non exsequatur.

Videtur hic crassus eorum error detegi, qui ideo legis studiosiores se existimare potuerunt, quod Dei praeceptorum numerum plane cognoscerent, ac legem saepius legerent (v. 16): legis lectio utique innuebatur, at non ea tantum. Cfr. Ps. 1, 2: « Beatus vir qui... in

lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditatur [secundum etymon "susurrat, submisso enuntiat"] etc. ».

Reprehensionis tamen obiectum adhuc gravius est: quippe non solum eorum legis studium in mera materiali cognitione consistit, quin eam observent, sed opera faciunt quae ipsi legi repugnant. Fures, adulteri, maledici sunt, dolos, sicut laqueos qui avibus intenduntur, sermone molientes. Ritualismus ergo eorum non materialis tantum, sed hypocrita et veterator est; quem suo tempore Christus longissime amplificatum invenit.

Huius obiurgationis acerbitas aliam culpam revelat: fuisse Israelitas securos, sibi fidentes, quasi *legem* et *foedus* semper iactare sibi sufficeret. Cum enim Deus semper siluisset, liberum relinquens eorum voluntatis exercitium, et impunitum patiens delictum, « opinati sunt esse Deum sui similem », scilicet externa tantum sacrificia ipsum quoque probare, foedus sinaiticum extrinsecus positum, quemcumque etsi mandatorum violatorem, dummodo sanguine israelitico ortum, inter fideles Dei foederi obligatos annumerari.

6.

Exsurgunt hinc praecepta positiva, quae brevi tantum enuntiantur.

- ²² Meditamini ergo haec, immemores Dei,
ne vos laniem, nec sit qui eripiat.
²³ Qui immolat laudem me honorat
et qui rectam carpit viam
ei ostendam salutem divinam.

22 b. *Laniem*: Deus saepe leonis imagine repraesentatur.

23. *Rectam carpit viam*: « recta » e voce verbali ׀ֶׁ (« qui dirigit ») exprimenda est.

Ultimus versus doctrinam non multum dissimilem a v. 14 continet. Utique Deo offerenda sunt sacrificia, sed recta quoque via instituenda est: *via* autem est lex divina homini a Deo ad salutem praescripta; cf. Ps. 118, 1, ubi « via » est parallela cum « lege Domini »; Ps. 24, 8 etc. Sensus ergo est: qui duo haec facit: sacrificiis me honorat et officia sua implet, *salutem divinam videbit*, id est ea fruatur. Qui talia facit dabit illi Dominus fruendam salutem suam.

I. M. RINALDI
a Somascha

Verbum Domini

≡ VOL. 18 — 1938 ≡

(pp. 268-271)

Poenae Phoeniciis et Philistaeis denuntiatae

apud Ioel 3, 4-8 (hebr. 4, 4-8)

Tertium ⁽¹⁾ Ioelis capitulum, de iudicio divino futuro in hostes Israel agens, enunciata omnium gentium convocazione in locum iudicii (vv. 1-3), peculiare ultionis capiendae exemplum proponit de vicinis gentibus (vv. 4-8), unde ad vindictam de omnibus sumendam (vv. 9-16) atque ad fructus praedicendos progreditur (vv. 17-21). Iudicium in gentes vicinas effata quaedam continet, quae non ab omnibus eadem ratione intelliguntur, quare hic breviter disputantur.

* * *

Versiculum 4 vertit Vulgata: a) *Verum quid mihi et vobis, Tyrus et Sidon, et omnis terminus Palaestinorum?* b) *Numquid ultionem vos reddetis mihi?* c) *Et si ulciscimini vos contra me,* d) *cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum.*

Cum prima enunciatio late pateat, eius sensus non in se, sed ex contextu ad quem refertur, definiendus est. In sequentibus autem *b* et *c* Deus negat fore ut hostes theocratiae poenam effugere possint, quae negatio convenienter hic quoque intelligitur, si textus ad litteram vertatur, et pronomen primae personae pro iis quae eadem persona (Deus) factura est sumatur: *Quid vos ad me?* scilicet: *Quid putatis posse facere vos ad (= ut effugiatis) poenam, quam de vobis sumpturus sum?*

וְנִי quod initio legitur, Vg. *Verum*, exprimit transitionem ad alia, vel digressum, quo sensu apud scriptores historiae latinos in usu est « sed », quasi « nunc autem » vel quid simile. *Quid vos ad me* est heb. מַה־אֵתְּ לִי, qui nexus, omnino singularis ⁽²⁾, non idem est ac duo alii usu communiore, מַה־עִי לְךָ cum uno vel duobus dativis (מַה־לְּךָ « quid rei tibi est quod... [כי] », et

⁽¹⁾ In plerisque editt. hebr. respondet quarto; tertium heb. vero continetur Vg. 2, 28-32.

⁽²⁾ Textus heb. est certus: cf. LXX, ΣΥΜ. καὶ τί ὑμεῖς ἐμοί; THEOD. καὶ ἔτι ὑμεῖς ἐμοί; HIERONYMUS potius interpretatus est quam transtulit.

מַה־לִּי וְלָךְ « quid mihi et tibi est? » = « Quid rei commune est inter nos? » vel « quid nostra refert? »), quorum sensus e contextu vel accentu desumendus est ⁽¹⁾, sed in Vet. Test. ⁽²⁾ semper est negativus. Versio ad nostrum locum satis vulgata « Quid rei vobis mecum est? » ⁽³⁾ neque distinguit inter מַה־אֵתֶם לִי et מַה־לְכֶם וְלִי, neque sensum clarum praebet. *Terminus*, scil. « praefectura » est גְּלִילָה, quod nomen notionem « circuli » continet, ut nostra *condario - Bezirk*. Ita vocantur Philistinorum praefecturae etiam Ios. 13, 2.

Quae sequuntur *b* et *c*, sensum habent negationis: minime fore, ut hostes de iis, quae (male) contra Deum egerint, Deo ipsi satisficiant, atque eius poenam novis iniuriis rependant; in textu autem haec interrogatione disiunctiva (« rhetorica ») exprimuntur ⁽⁴⁾. In qua inde difficultas exurgit, quod utraque pars idem significare videtur. Quod quamvis non sit contra rationem poeseos hebraicae, putamus tamen hic *ταυτολογία* vitari posse, si in priore quaestione voci גַּמּוּל (subst.) sensus primitivus tribuatur « actionis », ac in altera voci גַּמַּל (verb.) sensus derivatus « satisfaciendi » vel « rependendi », in priore relate ad praeterita, de iis quae Tyrii, Sidonii etc. hostiliter contra Deum (populum) egerunt, in altera relate ad futurum de iis quae ipsi, si temporis spatium daretur (quod negat *d*), facturi essent, ad vices Deo rependendas pro poena, quam vv. 7. 8 minitatur. Scilicet: *Actionis vestrae* (eorum quae inique egistis) *satisfactionem non dabitis mihi* (quod recusatis); (cum vero vindictam fecero) *non poteritis par mihi* (= poenae? cf. *a*) *reddere* (ratio et modus dantur infra).

גַּמּוּל « actio, id quod aliquis facit »: Iud. 9, 16; Is. 3, 11; Prov. 12, 14. De mala actione saepissime venit eius stirps גַּמַּל: Gn. 50, 15. 17; Is. 63, 7; Ps. 7, 5; etc. Particulae וְאֵם, הָרָה (הָרָה) respondenti non semper antiqui vim propriam interrogationis disiunctivae retinuerunt; ut hic Vg. *et si* (cf. tamen Vg. Gen. 17, 17; Iob 11, 2; e sermone vulgari *et, aut*).

Postrema verba *d* novam periodum faciunt ac rationem subdunt, cur non possint hostes insanam ultionem quaerere, atque modum indicant poenae a Deo inferendae: poena est imminens (cf. v. 7); hostes idem

⁽¹⁾ Vide M.-J. LAGRANGE, *Évangile selon S. Jean* (1936), ad Ioh. 2, 4.

⁽²⁾ Iud. 11, 12; 2 Sam. 16, 10; 19, 22; 3 Reg. 17, 18 etc.

⁽³⁾ Recentissimi translatores XII Prophetarum TH. ROBINSON et F. HORST (*Die zwölf kl. Propheten*, Tübingen, 1936): « Ja, was habt ihr zu tun mit mir? »

⁽⁴⁾ הַגְּמוּל אֵתֶם מְשַׁלְמִים עָלַי וְאֵם־גַּמְלִים אֵתֶם עָלַי.

malum patientur, quod Judaeis patrauerunt. *Celerrime* (breuissimo tempore) *faciam ut recidat vestra* (quae vos decet) *compensatio* (vel « ratio », i. e. poena) *super caput vestrum*. « Compensatio » seu « vices » (Vg. *vicissitudo*) est poena talionis ⁽¹⁾, quae v. 8 praecise definitur venditione filiorum Tyri, Sidonis ac urbium philistaeorum.

Celerrime; heb. קל מהרה sunt duo aduerbia: Vg. *cito velociter*. Phrasis בראש ... השיב saepe adhibetur de satisfactione poenali ac vindictis.

* * *

Vv. 5 et 6, omnino faciles, hostibus culpas exprobrant: (ex hebr.)
⁵ *Vos enim argentum meum et aurum meum abstulistis et thesauros meos pulchros intulistis in delubra vestra*, ⁶ *et filios Juda et filios Jerusalem vendidistis filiis Graecorum*, (quo factum est) *ut longe faceretis eos de finibus suis*.

5. *Vos enim*, a. 1. « qui », referendum ad Tyrios etc. in adiectivo « vestrum » (v. 4) virtualiter nominatos. *Thesauri* (Os. 9, 6; Is. 64, 10; Thr. 1, 10 etc.) iuxta etymon sunt « desiderabilia » (Vg.).

6. הַיְיָנִים fuerunt originario Iones (ex Asia Min.), serius vero simpliciter Graeci (Zach. 9, 13; Dn. 8, 21; 10, 20; 11, 2). *Ut לַמַּעַן* habet vim consecutivam ⁽²⁾ ac criminis gravitatem effert, cum servitutis atque exilii condicio « longe a finibus suis » (scil. « a patria », nam גְּבוּל, ut lat. *finis*, « terminum » ac « territorium » significat), Iudaei personam et fidem opprobriis paganorum exponeret.

Denique vv. 7 et 8 praedicitur Deum mala, quae illi fecissent, rescissurum et vices hostibus redditurum esse ⁷ *Ecce suscitabo eos de loco in quem vendidistis eos, et efficiam ut recidat poena vestra in caput vestrum*. ⁸ *Et vendam filios vestros et filias vestras in manus filiorum Juda, qui venundabunt eos Sabaeis, populo longinquo. Nam Iahve locutus est*.

7. *Suscitabo* heb. respondet participio, quo exprimitur actio futura imminens; haec autem significationis differentia saepe particula הנה « ecce » confirmatur ⁽³⁾. Ultima verba eadem sunt ac v. 4 d.

(1) Scil. « aequalitatis » quia « tale, aequale » malum infert ac crimen commissum; in sermone Medii Aevi « contra passus », id quod contra aliquis patitur.

(2) P. JOÛON, *Gramm. hébr.* 169 g.

(3) Id. *ib.* 119 n.

8. *Vendere in manus*, מכר ביד de Deo tantum dicitur (praesertim in lib. Iudicum) ac fere significat « ad alicuius arbitrium relinquere » (cf. *preisgeben*). *Sabaei* Arabiam meridiionalem incolebant.

* * *

Ex hac brevi pericopa, sicut ex toto Ioelis libello, documenta quaedam fluunt, quae viro quoque Christiano utilissima esse possunt, eumque in Ecclesiae doctrina confirmare debent. Imprimis Deum summum rerum humanarum imperium tenere, earumque historiam dirigere; eum esse mundo, quem gubernat, providentem; homines, populos sua libertate usos se suis passionibus iactare, omnes autem iusto Dei iudicio subiectum iri (Ioel. 3); aliquando rebus humanis Deum ipsum rectiore via interesse, cum in homine vel in natura inusitata fieri permittat, quae nemo rescindere possit (Ioel 1-2, 27), ubi tamen « oculus fidei » divina consilia detegere valet.

Mense apr. 1938

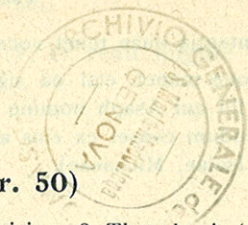
J. M. RINALDI, a Somascha.

5

Verbum Domini

== VOL. 18 — 1938 ==

(pp. 43-46; 109-114)

Psalmus 49 (hebr. 50)

Summarium: 1. Notae introductivae. - 2. Divisio. - 3. Theophania (v. 1-6) - 4. De sacrificiis (v. 7-15). - 5. De lege morali servanda (v. 16-21). - 6. Conclusio (v. 22-23).

1.

Psalmus 49, (*Deus deorum Dominus*, in Brev. Rom. fer. IV, ad III Noct.) iis certe, qui « didactici » vel « sapientiales » veniunt, accensendus, docet « quomodo Deus colendus sit ». Forma tamen literaria ab ea qua carmina didactica librorum stricto sensu sapientialium gaudent, aliquantum differt, cum quidam « color lyricus » in psalmo ubique praevaleat; doctrina vero ipsa vividius per defectuum reprehensionem inculcetur, quo tota compositio aliquo modo « iudicii coram tribunali Dei » repraesentatio evadat, atque aliquid « carminis dramatici » prae se ferat.

Notandum quoque est « incessum propheticum » in eo deprehendi⁽¹⁾, ex modo potissimum quo Deus ad iudicium properans offertur, et ex soluta promptaque, interdum acri forma obiectationum, quin tamen alicui prophetae vel « prophetarum scholae » eum adscribere liceat. Nam illae similitudines e rerum convenientia et mentis israeliticae habitudine potius repetendae sunt, quam ex alicuius « scholae » vel « generis » principiis.

Inscriptio « Psalmus Asaph » e longe communiore sententia auctorem designat. Fuit hic genere levita, aequalis David, a quo cum Heman et Ethan coram tabernaculo constitutus est princeps cantorum (1 Par. 6, 32 ss.; cf. eiusdem libri cap. 15. 16. 25); ab eo orta est clara cantorum et musicorum familia. Eius nomine inscribuntur psalmi 49 (hebr. 50), 72-82 (h. 73-83), imaginibus copiosis, stylo vehementi ac turgido insignes. Quaedam psalmi partes aetatis vetustatem confirmant: sane haud ita multo tempore post aetatem davidicam Sion dici potuit « consummata pulchritudo » (v. 2; cf. Sam. 2, 15) nec sacrificiorum systema tam legitime et ad normam actum est atque in psalmo supponitur.

⁽¹⁾ Cf. GUNKEL-BEGRICH, *Einl. in d. Psalm.* (1933), p. 361 ss.

Sententia quae tenet voce **לְאֶסֶף** designari auctorem adhuc in meliore possessione manet, etsi ea significare possit psalmum eiusdem « generis » esse ac illi qui Asaph nomine recepti erant. J. CALÈS ⁽¹⁾ eum saeculo VIII adscribendum censet ex eius affinitate cum illius aetatis oraculis propheticiis (Amos, Isaias, Michaeae).

2.

Apte dividitur, ut iam notatio *Selah* (v. 6 et 15 LXX, Hier.) insinuat, in tres partes, quibus divinum iudicium instituitur et perficitur; quin immo recte possis psalmum vocare « Liturgiam iudicii divini », qua in tribunal ante Deum *iudicem* (v. 1. 6) *testes* caelum adducuntur et terra (v. 1. 4. 6) et Israel *reus* (v. 4. 5) ac *causa* bipertito dicitur (7-14; 15-23).

v. 1-6: iudicii institutio fit eo modo, qui vulgato nomine *Theophania* vocatur.

v. 7-14: *prima pars iudicii* docet minime solis ritibus externis, sacrificiis imprimis, Deum honorari.

v. 15-27: *secunda iudicii pars* ulterius progreditur, docens legem non observari, si tantum ore geratur: eius contra adimpletionem in opere legi conformato consistere.

Haec vero doctrina magis magisque definitis exprimitur enuntiationibus, ad quas fertur singularum reprehensionum obiectum.

a) Deo dona et sacrificia offerre non est ei aliquid dare quo indigeat.

b) Deus honoratur sacrificiis laudis et grati animi, quae omnia ex interiore corde procedunt.

c) Legem Dei ore efferre, eius praeceptorum numerum perspectum habere (v. 16) non constituit legis impletionem.

d) Legem implet, ac proinde Dei sanctitatem honorat (v. 21) is qui eius mandata opere exsequitur.

3.

Inter Theophanias, quas plures exhibent s. Litterae, quae in nostro psalmo legitur est omnium brevissima. Commotiones naturae, quae in huiusmodi carminibus solent fuse describi, hic leviter tantum attinguntur v. 3; ex quorundam sententia etiam v. 1b (« *tremit* » terra, **וַתִּרָא** pro *vocat terram*, **וַיִּקְרָא**). Pressius contra notantur actiones Dei,

⁽¹⁾ *Le Livre des Ps.* (Paris, 1936) I, p. 508.

qui loquitur (v. 1)
pestate circumfu

¹ Deus c
et v

ab ortu
usq

² Ex Sic
De

³ venit l
nec

Ignis
et

⁴ Vocat
et

⁵ « Con
qu

⁶ Et [ed
na

1. *Ab ortu*
(diei spatium), e

2. Verba

referri possunt
plenitudo pulch

splendet» vel «
nus apte Deus

praedicatur, qu
Vox *splendet* si

procedit », ut I
3. *Ignis* es

8-14 Vg.; Job. 3
(*tempesta, es sta*

6. *Deus i*

אֱלֹהִים שָׁפַט « D

Caelum e

lum (v. 4. 6)

⁽¹⁾ F. BU
N. PETERS, D

⁽²⁾ ZOREL

qui loquitur (v. 1. 3) et advocat terram (v. 1), venit fulgure et tempestate circumfusus (2-3), iudicat (4-6).

¹ Deus deorum, Iahve locutus est
et vocavit terram

ab ortu solis

usque ad eius occasum.

² Ex Sion, consummata pulchritudine,
Deus splendet;

³ venit Deus noster
neque [amplius] tacet.

Ignis ante eum vorat

et circum eum fit procella valida.

⁴ Vocat caelum desursum
et terram, iudicaturus populum suum.

⁵ « Congregate ad me fideles meos,
qui sanciant foedus meum sacrificiis ».

⁶ Et [ecce] celebrat caelum iustitiam eius,
nam 'Deus iustus' ipse est.

Selah.

1. *Ab ortu solis usque ad eius occasum* locum (omnes terras), non tempus (diei spatium), exprimit, ac respondet nostro « ab oriente ad occidentem ».

2. Verba מְקַלְלֵי־יָפִי, litt. « plenitudo (?) pulchritudinis » e textu aequae referri possunt ad vocem *Sion*, vel ad *Deus*, ut vertatur « Ex Sion qui est plenitudo pulchritudinis (id est « pulcherrimus omnium montium ») Deus splendet » vel « Ex Sion Deus, qui est etc. splendet »: videtur tamen minus apte Deus iudex ratione pulchritudinis celebrari. Sion pulcherrimus praedicatur, quia Deo sacer; ita Is. 2, 2 vocatur omnium « altissimus ». Vox *splendet* significat « in splendore (ignis, etc.) apparet » vel « splendens procedit », ut Dt. 33, 2; Ps. 80, 2; 94, 1.

3. *Ignis* est fulgur; saepe Deus inter turbinem apparens dicitur (Ps. 17, 8-14 Vg.; Job. 38). *Fit procella* hebraice exprimitur voce impersonali verbi שָׁעַר (*tempesta, es stürmt*); *valida* מְאֹד (adv.) « multum ».

6. *Deus iustus* scil. אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט (ad litt. « Deus iudicii, iuris ») ⁽¹⁾ pro אֱלֹהִים שֹׁפֵט « Deus iudex ».

Caelum et terra ponuntur pro rerum universitate, vel etiam caelum (v. 4. 6) pro caelitibus, angelis ⁽²⁾, « per terram synecdochice

⁽¹⁾ F. BUHL, *Liber Psalmorum* (KITTEL, *Bibl. Hebr.* 3), Stuttg. 1930; N. PETERS, *Das Buch der Ps.*, Paderborn, 1930.

⁽²⁾ ZORELL *Psalterium ex hebraeo latinum*, 1928 h. 1.

intelliguntur terrae incolae, ab ortu inde ad occasum usque per totam terram dispersi » (1). Saepe in sacris litteris Deus vel aliquis propheta eius nomine iudicaturus tali circumventus curia ostenditur. Ita Moyses: « Congregate ad me... et loquar audientibus eis sermones istos, et invocabo contra eos caelum et terram » (Dt. 31, 28). « Audite caeli, quae loquor; audiat terra verba oris mei » (ib. 32, 1). « Audite caeli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est » (Is. 1, 2). « Audite, populi omnes, et attendat terra, et plenitudo eius » (Mich. 2, 1 cf. 6, 2).

Iam ex prima hac parte colligitur manifesta allusio ad foedus inter Deum et populum Israel, ad montem Sinai ictum (Ex. 19, 3 ss.). Ignis est fulgur, quo praecedente venit tunc Dominus ad pactum faciendum (Ex. 19, 16. 18; Dt. 33, 2); procella, communi theophaniarum sumpto vocabulo (Ps. 17, 8 ss.; Job 38) designat probabiliter tronitrua (Ex. 19, 16). Maioris autem sunt momenti verba quibus ipsius Dei ore causa instituitur ac rei in ius vocantur: « Congregate ad me fideles meos, qui sanciant foedus meum sacrificiis », scil. qui se fideles (« pios »: per ironiam) existimantes, putant foederi quod mecum icerunt, ideo se fidem servare, quod externa sacrificia mihi offerant. Foedus autem certe est sinaiticum.

Haec v. 5 interpretatio, quam e versione cl. P. VACCARI (2) colligo, magis proprie contextui aptatur huius psalmi, qui imprimis ad externum cultum, ab animi rectitudine seiunctum, condemnandum fertur, quam ea quae totum versiculum ad foedus sinaiticum refert: « Congregate..., qui pepigerunt pactum (= mecum, in Sinai) cum (?) sacrificio », quasi in « sacrificio » illud intelligendum sit quod Ex. 24, 4 b-8, scil. ritus foederis, narratur. In hoc enim casu sacrificia valde laudari videntur, quod minime erat iuxta auctoris mentem. Fateor tamen nullum me locum cognoscere ubi voci כרת similis sensus clare conveniat, scil. ad ultimum « (legem) observare », « (officia e foedere manantia) adimplere ».

Veteres exegetae explicaverunt interdum hunc locum de secundo Iesu Christi adventu, quae sequuntur vero de novo foedere veteri suffecto, deque sacrificiis abrogatis in eiusdem priore adventu. Cui sententiae favit ipsa verborum forma futura, qua usi sunt eius aetatis interpretes (manifeste veniet; non silebit; ignis exardescet; etc.) (3).

(1) GEIER, apud ECKER, *Porta Sion* s. v. « voco ».

(2) *I Salmi* (Torino, 1936), h. 1.

(3) E. g. S. AUGUST., *En. in Ps. 49* (P. L. 36, 635); *De Civ. Dei* 20, 24 (PL. 41, 693).

sum usque per totam
s vel aliquis propheta
stenditur. Ita Moyses:
is sermones istos, et
, 28). « Audite caeli,
2, 1). « Audite caeli,
utus est » (Is. 1, 2).
enitudo eius » (Mich.

sta allusio ad foedus
ictum (Ex. 19, 3 ss.).
minus ad pactum fa-
communi theophania-
designat probabiliter
omenti verba quibus
antur: « Congregate
sacrificiis », scil. qui
putant foederi quod
terna sacrificia mihi

P. VACCARI (2) colligo,
rimis ad externum cul-
fertur, quam ea quae
gregate ..., qui pepige-
quasi in « sacrificio »
deris, narratur. In hoc
me erat iuxta auctoris
ubi voci כרת similis
observare », « (officia e

c locum de secundo
novo foedere veteri
priori adventu. Cui
usi sunt eius aetatis
exardescet; etc.) (3).

».

5); *De Civ. Dei* 20, 24

4.

Prior iudicii pars respicit sacrificia, eiusque argumentum est Deo nihil tribui oblati sacrificiis, quod ipsi tamquam proprium non pertineat.

⁷ « Audi, popule mi, et loquar;
[audi] Israel, et commonebo te:
Deus, Deus tuus ego sum!

⁸ Non ob sacrificia tua te obiurgo;
nam holocausta tua coram me sunt semper.

⁹ Non aufero e domo tua iuvenum
[neque] e saeptis tuis hircos:

¹⁰ nam meae sunt beluae silvestres
iumenta in montibus mille;

¹¹ novi omnia volatilia montium,
et quidquid movetur in agris meum est.

¹² Si esurirem, non dicerem tibi:
quia meus est orbis terrae et plenitudo eius.

¹³ Numquid comedo carnem taurorum?
Num sanguinem hircorum bibo?

¹⁴ Sacrifica Deo laudem
et persolve Altissimo vota tua.

¹⁵ Et invoca me in die periculi:
eripiam te et honorabis me ». Selah.

7 c. Hic versiculus cum Ex. 20, 2 convenit, ut alia quaedam huius psalmi cum contextu illius loci, nisi quod pro priore יהוה אלהים legitur ibi יהוה (Jahve); haec lectio originarie potuit et psalmo pertinere, quo in casu mutatio e psalterii historia repetenda esset.

8. *Ante me* quia semper ea mihi offers.

10 b. TM בְּהַרְרֵי אֱלֹהִים incertus est, cum אֱלֹהִים (mille) per se cum nominis statu absoluto uniatur (unde DUHM (1) corrigit בְּהַרְרֵים א « in mille montibus »);

(1) *Die Psalmen*. Tübingen, 1922; h. l.

qui textus tamen a multis, nulla adhibita correctura, vertitur « in mille montibus », vel « (iumenta) in montibus singula millia »⁽¹⁾ (quasi pro ingenio linguae hebraicae nexus genitivi pro adiectivo positus sit); alii « in montibus bovis » (= pecuariis; אֵלֶּה « bos »), magis consentaneae cum grammaticae legibus, minus tamen cum sensu communi, ut iam senserunt LXX-Vulg., qui interpretationem inducere, ut videtur, conati sunt: « iumenta in montibus *et boves* ». E correcturis haud omnino spernenda videtur quae ultimo הַּ supresso legit בְּהַרְרֵי־אֵל « in montibus Dei » scil. « altissimis » vel « meis » (?).

11 a. Longe probabilius cum LXX-Vg., Syr., Targ. legendum est *caeli* (שָׁמַיִם) ubi TM habet *montium* (הַרִים).

11 b. *Quidquid movetur* est hebr. מִי, quae vox legitur tantum, praeter h. l., Ps. 80, 14. In lingua neohebraica est nomen alicuius avis (DALMAN). *Meum est*: ad litt. « mecum » vel « ante me est » quasi: in mea potestate, ad libitum meum sumendum.

12. *Plenitudo* alicuius loci est quod in eo habitat.

15 b. Selah hic additur e LXX et Hieron.

Huius loci doctrina ad duo capita reducit, quorum prius negativum (vv. 8-13), alterum positivum (14-15) est.

A) Pars negativa cum non paucis ex utriusque Foederis locis cultum mere externum, id est ab internis actibus seiunctum, condemnat. Non queritur Deus sacrificiorum defectum, quin etiam ea sibi legitime dari concedit (v. 8); tantum docet sibi ea accepta non esse, quia cum animorum scelestas voluntate coniuncta.

Maxima sunt verba Samuelis, Sauli divinae reprobationis decretum significantis: « Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est obedientia quam victimae, et auscultare magis quam offerre adipem arietum » (1 Sm. 15, 22). Osee vero (6, 6-7) idem resonans: « Misericordiam volui et non sacrificium, et scientiam Dei plusquam holocausta. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi praevaricati sunt in me ». Magis perspicue et efficacius Michaeas (6, 6-8): « Quid dignum offeram Domino? Curvabo genu Deo excelso? Numquid offeram ei holocaustomata et vitulos anniculos? Numquid placari potest Dominus in millibus arietum aut in multis millibus hircorum pinguium? ». Omnium vocem quasi repetens et pro ingenio suo latius explicans Isaias (1, 10-17): « Audite verbum Domini principes Sodomorum etc. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus. Plenus sum. Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et

(1) « Bei Tausend » (DE WETTE: *Commentar über die Psalmen*, 1836); « a migliaia » (MINOCCHI: *I Salmi*, 1905).

agnorum, et hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quaesivit haec de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abominatio est mihi etc. Et cum multiplicaveritis orationem non exaudiam; manus enim vestrae sanguine plenae sunt». Denique Ieremias (6, 20), ultionem Ierusalem minatus: «Ut quid mihi thus de Saba affertis? et calamum suave olentem de terra longiqua? Holocautomata vestra non sunt accepta, et victimae vestrae non placuerunt mihi».

Reliquos non paucos locos brevitati studentes praeterimus. Huc non bene facit Am. 5, 21-25, ubi utique cultus externus reprobatur, sed quia Chanaanearum cultibus similis, potius quam eo quod mere externus sit.

Haec tam perspicue dicta mirandum est non itidem perspicue ab omnibus intelligi. Sunt quippe qui in aliquibus ex his locis, in nostro psalmo praesertim, duarum in re religiosa doctrinarum, vel opinionum, inter se repugnantium, vestigium ac quasi documentum deprehendere velint, quarum altera rituum externorum studiosa, altera ab iisdem abhorrens fuerit⁽¹⁾: Ps. 49, 7 ss. sacrificia ac totum templi cultum per se reprobari; praesertim vv. 12-13 «mordacia verba contra sacrificium»⁽²⁾ continere.

Haec non ita absolute dici posse e pluribus argumentis colligimus: nam sacrificia quae Deus instituisset, non potuit Scriptura quae talia reprobare. Certe illius religiosae dissensionis nullum exstat indicium in periodo praeexilica: psalmus vero cum illius temporis doctrina (1 Sm., Os., Mich., Is.: vide supra) omnino consentit. Isaias, quem supra memoravimus, non «sacrificiorum institutum» qua tale condemnat, sed peculiaris sacrificia eorum, ad quos haec verba a propheta referebantur: sceleratorum enim oblationes sinceritatis defectu vitiatas erant; qui si prophetae doctrinae consensissent, huius acris verba minime fuissent necessaria⁽³⁾. Caeteri loci, imprimis clarus ac velut scalpro expressus 1 Sm. 15, 22, simili ratione e suo contextu intelligendi sunt.

⁽¹⁾ OESTERLEY and ROBINSON: *Hebrew Religion*² (London, 1937), p. 333 ss.

⁽²⁾ GUNKEL-BEGRICH, op. cit. p. 381.

⁽³⁾ Ita iidem OESTERLEY ac ROBINSON (p. 336), qui ideo de Mich. 6, 6-8 ac Ps. 49, 8-15 non eadem sentiunt, quod hos locos «seriores» habeant. De aetate psalmi vide n. 1.

Qui vocem *Selah* pro vocabulo ad artem musicam proprie pertinente sumunt ⁽¹⁾, hinc concludere possunt veteres Israelitas hoc psalmo in Templi cultu usos esse, ac ideo haud sane in suorum rituum condemnationem eum accepisse.

Hi certe versiculi sacrificiis et ritibus externis generatim non ita multum indulgent; sed tunc tantum condemnant, cum de iis agitur, in quibus interna sanctitas cultum externum non comitatur; quod altera pars psalmi explorata ratione ostendit. « Mordaces » quoque ac quasi per irrisionem dicti videri possunt; non tamen contra sacrificia per se, sed contra eos qui nimis materialiter ac credule — ut apud primitivos ac incultissimos homines deprehendere est — sacrificia « Dei cibum » putassent: quod ea verba ad litteram satis innuunt.

B) Pars positiva (14-15) eandem doctrinam effert: Nam si *tōdah* est nomen cuiusdam generis sacrificiorum mosaicorum, iuxta etymon tamen significat « laudem (לְהַלֵּל II) »: sensus ergo hic sumi potest composite: « Si vis sacrificium offerre, fac id comitetur internus sensus laudis verae et plenae, ex devoto corde promanantis, quaeque in grato animo, adoratione, submissione, observantia morali consistit »; utique legitima sunt sacrificia, dum a legis impletionem, qui illa offert, nihil demat.

In *votis* autem *reddendis*, proprio vocabuli sensu habito, Deus operum bonorum ad quae Israelitae voluntarie (e. g. periculo devotato, prece exaudita) se obligaverant, inculcat: hic autem locus ad omnium communem significationem eamque contextui aptiorem, pervenire potest, si vota intelligantur omnes promissiones in universo, non a singulis tantum, sed etiam, ac potissimum, a toto populo Deo factae. Cumque in his ea imprimis exstaret, quae quasi conclusio ac fructus foederis fuerat, cuncta, quae locutus esset Deus, faciendi (Ex. 19,8) — cuius promissionis signum facta est circumcisio (Gal. 5,3) — interpretari potes Deum his verbis legis observantiam repetere. « Redde illi gratiarum actionem et solve tributum oboedientiae, quod est praecipuum votum inter omnia vota tua, hoc enim promisisti, cum ad populum et familiam eius admissus es, et hoc ipse requirit, magis quam externa sacrificia »; ⁽²⁾ ad ultimum, adimple officia quibus lege tua obligaris.

Quae v. 15 confirmant, ac viam ad sequentia sternunt.

⁽¹⁾ Ut PETERS op. cit. (p. 118), qui כְּלֵה interpretatur « chori mutationem », scil. locum quo alter chorus desinit, alter incipit.

⁽²⁾ S. ROB. BELLARM. *Explanatio in Ps., h. l.*

5.

Altera pars iudicii internam religionem ac legis observantiam animis defigit.

¹⁶ *Et impio dixit Deus:*

Quid tibi, [quod] enumeras mandata mea
et effers foedus meum ore tuo,

¹⁷ dum odio habes monitum

et reicis verba mea post te?

¹⁸ Si vides furem, 'curris' cum eo,

et cum adulteris est pars tibi.

¹⁹ Os tuum dimittis ad malum

et lingua tua molitur dolum.

²⁰ 'Turpia' de fratre tuo loqueris,

filium matris tuae afficis ignominia.

²¹ Haec te faciente, ipse silui,

[ita ut] opinatus sis esse me similem tui:

[nunc vero] te corripio: in te inquiri coram!

16 a. Haud pauci etiam e catholicis hunc hemistichum additiciu putant, quod non impiis sed populo suo loquatur Deus; dicunt autem eius causam fuisse, quod pio ac gentis suae amanti Israelitae cuidam sequentia vel minus apta, vel duriora in suos cives visa essent. Stichi tamen vetustatem commendant versiones.

18 a. *Curris*, scil. « societatem inis »; lege וַתֵּרֵץ (רוץ) cum LXX-Vg. aliisque, ubi Masoretae habent וַתֵּרֵץ (רצה) « delectaris ».

18 b. *Est pars tibi* (ad l. « tua »), scil. « usum, necessitudinem habes ».

19 a. *Dimittis*: liberum relinquis, aperis.

20 a. *Turpia*: legendo scil. בַּשֵּׁת, ut aliqui proponunt (cf. 20 b), ubi TM legit תֵּשֵׁב: « Sedes; in (= de) fratre tuo loqueris », vel « Sedens de fratre ecc. » quae lectio ideo probari potest, quod considentes in otiose loquendo facile ad male de fratre loquendum delabuntur.

21 c. *In te inquiri*, proprie « explico (litem, in chartis et palam) ante oculos tuos »: cfr. עָרַד מִשְׁפָּט Iob 13, 18; 23, 4.

Ex populo suo quaerit Deus quid sibi velit, vel quid tandem utilitatis credat sibi obvenire e mere « pharisaica » legis observantia, cum praecepta re non exsequatur.

Videtur hic crassus eorum error detegi, qui ideo legis studiosiores se existimare potuerunt, quod Dei praeceptorum numerum plane cognoscerent, ac legem saepius legerent (v. 16): legis lectio utique innuebatur, at non ea tantum. Cfr. Ps. 1, 2: « Beatus vir qui... in

lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditatur [secundum etymon "susurrat, submisce enuntiat"] etc. ».

Reprehensionis tamen obiectum adhuc gravius est: quippe non solum eorum legis studium in mera materiali cognitione consistit, quin eam observent, sed opera faciunt quae ipsi legi repugnant. Fures, adulteri, maledici sunt, dolos, sicut laqueos qui avibus intenduntur, sermone molientes. Ritualismus ergo eorum non materialis tantum, sed hypocrita et veterator est; quem suo tempore Christus longissime amplificatum invenit.

Huius obiurgationis acerbitas aliam culpam revelat: fuisse Israelitas securos, sibi fidentes, quasi *legem* et *foedus* semper iactare sibi sufficeret. Cum enim Deus semper siluisset, liberum relinquens eorum voluntatis exercitium, et impunitum patiens delictum, « opinati sunt esse Deum sui similem », scilicet externa tantum sacrificia ipsum quoque probare, foedus sinaiticum extrinsecus positum, quemcumque etsi mandatorum violatorem, dummodo sanguine israelitico ortum, inter fideles Dei foederi obligatos annumerari.

6.

Exsurgunt hinc praecepta positiva, quae brevi tantum enuntiantur.

²² Meditamini ergo haec, immemores Dei,
ne vos laniem, nec sit qui eripiat.

²³ Qui immolat laudem me honorat
et qui rectam carpit viam
ei ostendam salutem divinam.

22 b. *Laniem*: Deus saepe leonis imagine repraesentatur.

23. *Rectam carpit viam*: « recta » e voce verbali ׀ֶשׁ (« qui dirigit ») exprimens est.

Ultimus versus doctrinam non multum dissimilem a v. 14 continet. Utique Deo offerenda sunt sacrificia, sed recta quoque via instituenda est: *via* autem est lex divina homini a Deo ad salutem praescripta; cf. Ps. 118, 1, ubi « via » est parallela cum « lege Domini »; Ps. 24, 8 etc. Sensus ergo est: qui duo haec facit: sacrificiis me honorat et officia sua implet, *salutem divinam videbit*, id est ea fruatur. Qui talia facit dabit illi Dominus fruentem salutem suam.

I. M. RINALDI
a Somascha

D. M. Rinaldi a Lomeshu

In Abiam Prophetam

Extracta ex "Librum Domini" vol. 19-1939
(p. 148-154; 174-179; 201-206)

Roma 1939

In librum Abiae (1)

Inquisitiones, facturi in libri Abiae aetatem et auctorem prophetarum in unicum, seu eorum plures imitidem facere. Visumur, ipsum librum exacte in sermonem latinum transferentes, eo magis quod sunt quaedam ex infra siendis cum eiusdem scripti inter pretatione valde coherentia.

Reverentia

In serie XII Prophetarum vocata hebr. et vulg. Librum quantum (post Orsam, Joel, Amos), vocata LXX seroquintum (post Orsam, Amos, Michaeam, Joel) vocatur liber propheticus auctorem huiusmodi qui Abiae nomine inscribitur. De auctore nullum verum auctorem nos sciet quis fuerit, quid egerit. Nomen אבִיָּה "Abia" "auctorem

(1) Conferunt commentarii, prae composuerunt J. Hieronymus (PL. 25, 1097-1118), Grælius & Lupis (1h, 1-22), A. Labret (11, 203-13), J. J. Knabauer (Paris 1866 v. 2. 1924, p. 411-40), A. van Hoonacker (Paris 1908, 285-311), B. Katal (Amos et Abias, Orlonvii 1933, p. 183-215), item Protestantos, praeterquam H. Marti (Hamburg, monumenta zum A. T. 13, Tübingen 1904, 228-40), E. Sellin (Kommentar zum A. T. 12, Leipzig 1922, 31930, 274-84), Th. Robinson et F. Hoot (Hamburg zum A. T. 14, Tübingen 1938, 103-16). Conf. W. Rudolph, Obale, J. f. alt. N. 49 (1931) 222-31

Yahweh" significat, *Melgastoe* *Abdias* "seruum *Yahweh*":
In 1° et 2° ad i. vii: *immunitatem eiusdem* *seruimus*, *impugnatis* *peris*
quidem " *Siphenata* *Sonius* " *regis* *Abdas* (3 Reg. 18, 35.); *non* *posui*
et *aut* *quis* *fuissent*, *qui* *hunc* *seruum* *immediatè* *eum*
propheta *ante* *portant*, *cui* *sententia* *audire* *est* *inter* *hieronymus*
(12). *Recentissimus* *H. H. Robinson*, *qui* *aliam* *sententiam* *in* *partibus*
condone *causet* *quos* *ex* *anonymus* *quosdam* *matris* *et* *quos* *ex*
et *in* *seruum* " *contra* *gentes*, *regi* *seruus* *et* *aliter* *facilità*, *ignatus*
quidem *adfectu* = *Seruent*, *seruus* *Abdias* *toti* *libro* *probabiliter*
impertum *Sicut* *seruare* *huius* *prophetis* *Sonius* *Abdas*, *sunt*
qui *prophetarum* *longe* *profecti* *ex* *Senior* *fuerunt* ". *Ann* *huc*
argumentum *aliqua* *rit* *instructum*, *sed* *indicare* *poterit*, *obest*
omni *seruus* *obis* *et* *historicus* *tibali* " *1510* *Abdias*, *qui* *tibalis*
existenciam *seruus* *in* *antonomasia* *erat*.
libelli *argumentum* *sunt* *immo* *ab* *Sonius* *perpulo*
prophetarum *elate*, *quibus* *propheta* *notus* *seruus* *in* *Son*
icit (in 18-15), *propheta* *in* *Israel* *consolationem* (15-21) *constat*.
In *per* *indivisi* *prophetarum* *constat* *Senior* *perpulo* *Son*
proxime *immunitate*, *nam* *perpulo* *libertati*, *quibus* *seruum*
pacifice *seruat* *alibi* *regis* *eum* *immo*, *seruus* *et* *omnem*
seruent, *totaque* *seruum* *et* *seruus* *expellat*. *Huius* *perpulo*
causa *est*, *quod* *Sonius* *arguitur* *historis* *Israel* *prophetarum*
cum *hi* *seruus* *et* *matris* *patris*.
Post *inscripturam* (in 14), *perpulo* " *mauulum* " *contra* *Son* (18-4);
huc *sententia* *totipropulo* *in* *parte* *historiarum* *systemacionem* *seruus*
(in 5), *huic* *seruus* *Seruentem* (in 6), *seruus* *perpulo* (in 7)
conuincuntur; *Seruentem* *eximentionem* *Son* *perpulo*. *De* *Sonius*
reperit *ob* *seruus* *Israel* *elate* " *Son* *externi* *perpulo* *seruus* "

(8-11). Denique emmerantur winina (12-15) quae Sodomitas
commississent contra Israel « sic calamitates eius », quaeque « instanti-
se Dominis » puniuntur sunt.

Altera vero pars Sodalitas consistit de malis, quae populi sunt, et
in populo iudaeum emittit, quae omnia Suetus carminibus
continetur, in Israelitarum triumphum poies (16-18), alterum
se nois regno Israel, quod utique regnum Dei eorum sit
(19-21)

I. Versio cum notis

1-4 Oraculum contra Ebon. Post inscriptionem propheta affirmat
factum esse, ut bellum populo Ebon proximo inferatur, ac
proclamat eodem Sodomitas superbia elatos et raptores suis,
quoniam ab his natura amantibus, confiscentes heri Suetus fore.

1. Visio Abilae

Haec Suetus Positivus laude. De Ebon.

15. Sticium antivisionis a laude

et antibus in gentes sanctus est:

« Sicut, convergimus evolve evon,

ad progrum.! »

2. Leve! parum facio te inter gentes

superbia intra homines ».

3. Superbia avis tui intulit te,

[te, relictum], qui habitat inter ragines supercium

« qui vult » sub manu,

Suetum in ante ens :

« avis [hinc] me Semitat in tenam »?

4. [Vel] in altum ponas ut agula,

etiam in inter stellas « albes » in sub manu,

in te sevicam.

Oraculum laude.

Vers. 1. Cf. Jer. h. 9. 14 (vile impa quaed. h.) - 2. Cf. Jer. h. 9. 15. Inter homines,

inimicus populi

); hanc panem

ne enim

intra regnum

in se partibus

quasi se

ta, ignotus

stabiliter

Achab, sicut

Umm huius

utitur, obest

in titulus

in, quorum

populus

in Ebon

?) emittit.

populo Ebon

hoccum

enorem

premal

meditament,

Ebon (16-4);

in oraculum

[hinc (v. d.)

se Sodomitas

ius auferent »

DIXX ore An.; TM. 750 D carale 25. - 3. q. An. h9, 16a. Unguines suprimunt
organike gvas cupis circumstant et efficiunt. Qui exaltet, D' id cum
LXX. Vlyg, h9.; TM exaltitum 25, fons tenice (hel. tautem) altissimum
acsem tuam 25. - h. q. An. h9, 168. Colores 1. D' id 25 cum LXX; TM. 2. p. 25
turn 25.

5-2 Stomachum unum proxiore factura pulche hie per hie partes
Sensitiva: unum Splanica, soci proclatis, guttis commi que tractate
ciesto. Nihil apert fuerint et obijice hie partes sicutas, alii
alio tempore orijit: hie in unum volent, nec inal. Se eorum
vero convenit et legent quipiam hnis soci mutatem.

5. si fons ingremunt h. h.
Eripulstos mutam,
quosno se de actum est. 1]

anone fuerint quantum sibi sufficiat?

si videntibus ingremunt h. h.

anone relingunt nocentes?

5. Anone perquisitis ut eam!

Pomestigati sunt ab oculis hie oculis!

2. Uque ad confusis solent h.

omnes oculi hie,

Scripimus te, seniam h.

anici hie [] .

Postulant legatione multa h.

2. non est presentia in eo. 15.

5. q. An. h9, 9. Proclatis sunt. hie generis latones, qui tumorem
omnes anam in sua habitate vel in communitas per secula in unum
morum (logie) fuerint. Tunc unius inclusimus hie hie &
velis interligunt videntur et alio velle Splanica, hie modo:

si fons ingremunt h. h.

anone fuerint (actum) quantum sibi sufficiat?

De seom

(in 8. 9) 25

25 omnia

25 anici h.

8-9

anico

qui an

mler

si vime

opimus

5. q. An. h.

Comitica

Verbum

cum va

indivi

actone

propulsi

h. h.

Comitica

crepitem sunt
t. d. ? q. cum
r) altissimam
lx; Th. s. p. p. i.

per tres partes
ni spe testatur
minuta, ab
l. s. eorum
tatem.

afficit?

eius!

ination
vltq inu
ante a
vob:

hi sufficit?

si in montibus supereminunt t. h.,
nomine obtingunt [estum] r. amulobus?
si [vna] p. n. l. a. p. s. m. o. t. i. s.,
quomodo se te autem est!

Haec steunon progressio habetur, quae ultimis quatuor insperis sicula
(v. 8. 9.) representat: proles Eam universa est. intentione, non se parte,
salvacione et deficiente. - 6. 1. p. 2. r. 4. 9. 10. - 7. Intente autem
et amici tui per montem explicationis apparitionem videtur et panis tui.

8-9 Paenae Eam missae est est est. Per capientes se
modo Eomitarum auferet in eum certe finem, arguit
qui omnis comitis infelicis propele propele propele
interire proficit, avior vero et caput. In voluntatis
sive prosummat sequatur et exortus eorum
opponat.

8 Nomen [Inferum est] illo se

- orandum lache-

ut pro am capientes se Eom
et intelligentiam se monte Eam?

9 Et offingetur bellatores tui, Therman,
[quod] et apprimatur [omnis] in
se monte Eam.

8 Ep. 2. 4. 9. 7. Mors Eam sequitur « regionem montiosam » quam
Clomitae volebant, hi autem propter pro ipis « montanis Eomitis »
tertium des ille sensus plenus inventus est ex eorum colatione
cum vobis esse libus « des lache », quae v. 15 emittitur, des
indivi tui, quo ex una parte ponitur sunt et Eom et
utera nationes, cum eo. r. m. t. e. ca altera vero salvandus est
populus electus itum in unum vobis.

Therman fuit parva regio in septentrionali parte totius terrae
Eomitiae, cum vobis in unum vobis nita, r. p. p. pro

Etiam in scripturis patet.

10-15 Culpa Etiam ut causa restricte permissio. Etiam quidem non permissio, sed in causis injuria et in causis fratris.
Sed permissio, quia non committitur habitum cum alienigenis illis, qui prohibitionem operis capere auferebant et in partem eius hostiliter intrantes ad eorum arte videntes praesentem non faciebant. Etiam cum gaudio seu infanti in hoc intuitu et operibus innotatis est; sed in corpore ad interitum vel captivitatem habet.

Permissio ¹⁰ "et" causis causis in fratrem hunc deest operis te ignominiam et opinionem in perpetuum.

¹¹ Quo die stibus causis, quo se linguam hostes operis et causam innotabant in partem eius et se peruicacem artem faciebant, in quibus non rebut unus ex illis!

¹² Et non Schmidt et opere [gaudens] "Sen fratris fratris causis eius, non gaudens se fratris fratris, se intuitus eius, non [innotabant] operis et causam se argueret.

¹³ Non Schmidt innotans in partem propria mei se innotatis causis, Non Schmidt in proprio [fratris] operis innotatis causis innotatis eius, non "maius intuitus " et operis eius

¹² Et non schmidt innotans in partem propria mei se innotatis causis, Non Schmidt in proprio [fratris] operis innotatis causis innotatis eius, non "maius intuitus " et operis eius

16-18 fratris fratris causis eius, non gaudens se fratris fratris, se intuitus eius, non [innotabant] operis et causam se argueret.

Etiam qui sem
Eius et patris.
in alienigenis
et in partem
procedam
in Indis
compositis

Sic calamitatis eius,

~~etiam prolece expectatis eius~~

¹⁴ nec [Lincianus] consistit in famibus [montium]

ad necatis profugos eius,

nec prolece expectatis eius

Sic arguatur.

¹⁵ Atque inquit Sicut boche

omnibus gentibus;

sicut fecisti, sicut tibi:

actio tua sicut in caput tuum.

¹² Et non sicutis, etc. Haec verba videtur praefereus e contractu, quamquam

infirmitas cum dicitur communis sit imperatoris negotiorum: « ne spectaveris ».

Spectare sem, sicut: funestum vel fatalem. Invidenter agitur (magnum
facere) et significat e contractibus effundere, insultare. - 13 Anaphora

cum sic inquit repetens sem meliorum. Triplex repetitio, quamvis

non legatur in versione graeca, retinenda est, quia e propheta intento

esse videtur, quo gratias factum etiam respectu mystico - religioso (« tres »

numerus eorum) appareret; sane talis iteratio aliquis laudabilis in

omnino convenit. Nec mirum extender, legatur 7? נשאלו בני!

ne... extender, ubi T.M. habet formam femin. plur., quae in

omnino cum ceteris mascul. sing. apponitur. - 15 Actio tua: cf.

Yeph. Rom. 18 (1938) 269.

16-18 Hyponyms triumphalis se liberatione et triumpho Israel.

Breviter enumerantur expectationes Israelitarum, quos propheta

initio alloguatur: a) Inimias inuicemque partiunt et abicem

Solaris hibernum; in eorum vicem sume hostes eorum illum

hibent inlestaque potio nem absorbent (cf. E. 23, 32). -

b) Sabati in tuto erunt in monte Sion, qui « locus sanctus ».

c) sicut hostibus inaccessibilis futurus est. - c) Inachitae

proficiunt eos, qui ipsos profecerant, spirituales suscipiant,

Reus] sem pro
tris tui

populi mei

ectare in partem
mum eius

eius

in his omnibus quidem eventus futuri et quaedam facta praetrita?

Terminus 1, perfectus continens, ceteros praetritos continit:

omnibus ad praetrita, sequo propheta cetera per revelationem & Deo factus est, cum ablit; ac ipsa revelatio, quae propheta & his, quae fuerant, ceteris est, praetrita.

Quoniam ut 2-4. Explicitus est contractus tamen v. cetera ex se hanc interpretationem prestat: Etiam primum est et Sententiatis ceteris praetritis in praesentem prophetiae, quam longo iam tempore habuit in mente suo. Item est praetrita, culpa praetrita, vel saltem, etiam culpa primum termit. Te ea sermo fit, ac respicit praetrita, cum primum 30 mi obnoxiis iam sit. Vers. 4: *religiosum primum ut equitatis primum tamen*... *unde et cetera* totus futuram praesentem respicit.

Vers. 2 contractus perfectum, sed hae forma suppositiva parte alio quae praetrita continet, quia eadem inveniuntur fit, quae verbum enumeratum (1). In hoc eorum pf. efficit, ut sensus habetur sermo affirmativus, quae cum angust

particula 1717 (2)

V. 3 perf. participis contractum substitutum est sermo propheta.

V. 4 contractus primum hyperbolicam, ubi imperfectionem, cum non videtur actionem suam sequi sequentiam, verbum est in praesenti vel futuro.

V. 5 exponit actionem quae ex se aequa ratione esse potest vel praetrita vel futura, sed cum hic terminus adverbialis, factura in genere est significanda, ut terminus connumerations operae quae ad h. locis v. h. 8. 9. praesentem.

(1) Joision, Joision 112 f.

(2) Joision 167 a.

Terminus
pf. pro
actione

praesentem

quod cum

est cum

hinc cum

quodque

V. 6-8

praesentem

perfectum

factum

primum

terminus

primum

factum

contractum

primum

terminus

factum

contractum

primum

terminus

factum

contractum

primum

terminus

factum

contractum

primum

terminus

factum

contractum

primum

terminus

factum

contractum

primum

completa ordet (1.8-9).

2. Chronologia nr. B-14. Versiculi 13-15 in similibus praedictionem
ostentat. In eis facta historia postea scripta apparet quam
asymbata - utrum part, an ante eventum (propheticae) infra
p. xi. textu -; quare primo loco praesentem nunt-hae facta
scripturam videtur, scilicet quibus illas et veritates et
indemonstratos; ex parte 15m in terra Israel occurrunt.
Plenique exegesis cogitant se factis anni 586 a. d. n. et
utrum Babilonem respiciunt, dicuntur ea, quae
scripturae de Babilonem ab historis scripta cognoscitur, cum
Abdia comparamus, nulli eventus magis cum isto propheta
cohaerere invenimus, quam illi, qui se ante ducta per Chaldaeos et
anno scripta et expugnata memorantur.

Proces optimus praecipuus tantum: Is. 25, 12. 20. 35; Is. 13, 2; Thren.
4, 21. 22. N. B. 5. 4. p. 222 scripta omnes ante temporis interruptis
haec contentum vult tenere. Item etiam venter, imi. v. 1. 2. 3.
in suis commentariis ad hoc modo citatos Palanum,
Speckelii, Threnum, facta anni 586 in modo Abdiae
scripta statunt. Ceterum nihil se videtur praesentibus
in hoc scripto invenitur.

Similitudo autem effata Abdiae historia, cum prophetia? Invidios
a huius plurimum utrum personam huiusmodi
asymbata (1. 11 (1. 14.)) : in hae prophetia accipiuntur sunt
propheticae pro futuris, et illas pro et statibus, et accipiuntur pro
accipiuntur, etc. Abdia autem praecipit occidit Babilonem
illudque hic praesentibus quibus in eo Threnum videtur nunt
Chaldaeos. Notandum tamen est nullam hanc rationem
esse, cum Abdiae scripta actum praecipit se sentio nunt. nullus
vult eis librum contentum ab illis videtur factum
optimum temporem quod temporem praesentibus.

(1) Joion 12.

2m a
part
nisi se
autem
postea
quae
ferri
1. 10
script
12-14
olim

3. Vnita
null
hanc
(1. 2. 3.)
omn
1. 1. 4
2
3
4
5
6
7a
7b
8. 9a

et res omnes ex oppositis partibus complete considerandos. V. 1-15
Eboram tantum puniuntur, vs. 16-21 versus populi; vs. 1.5-7.9 proena
populi Eboram inferuntur per guttes, vs. 18 videri per 2mael; 100. ad
Eboramitas oratio vertitur, vs. 16 ad 2mael; vs. 1.5. etc. populi sunt
pense instrumentum, vs. 16-21 prenes obiectum.

Libri hic legitur, quod non paulo post a. 586 perstante exilio
scribi potuit; «*enabablogia*» sunt extensio et momento minimus,
quorum pueriam superiore aetate nota, ut conceptus «*calius*
liberius» (cf. Hab. 2, 16), «*flamme et stipulae*» (cf. Jer. 30; E. 3.3. 1500.,
etc.). Praeterea v. 20 optime se exilio et «*Supra*» explicatur.

Concludimus ergo nihil esse, cur quaedam partes libri qui
Abiae nomine scriptus est, hinc prophetas abincentur, atque
liber vnum opus unitivum negetur; nam e contrario non
pauci hanc trinitatem contentam confirmant.

III Doctrina in prophetia Abiae contenta

Brevis Abiae liber in historia relationis suo momento
structus est; quamvis nihil novi in re religiose continet;
tamen ea quae ab eadem scripturae sanctae sunt, confirmat.

Prophetiae doctrina tota exergit ea modo quo rates caeris
historiae sequitur agit animo et mente comprehendit.
Impius dicit parbe supponere seu se abolutum
omnium populum conmissionem esse, ut qui omnium,
ergo vniuersus, sit Deus. Aliter temporis deus
potissimum fuit «*Deus nationis*» vs. 11; ita vero
natio a Deo suo esse, atque rei publicae et sui vita autus
stipulae concipiantur, ut Deus abique sui natione
sue cogitari quidem profet, omnula inter Deum et populum
numm (cui quavisque enim ipsius Deo communi nomen
fuit) mensurae trahentur, numm essentia et matu
Supra.

libris annis

... ex parte sunt,
habet a videri
plus enim

... quae

... emmentibus
«*partituum*»

... est

... aenio

... suas actiones

... similiter 200

... quae

... iudicium in

... conclusionem,

... e sunt, quod

... constructionem

... consistit; super

... etiam libent

...) factus est

... (10a);

... erietur, etc.

... in p. 12)

... antur, ut test

... quibus

... obtinendis

novelis vero summe laeta, ita ut dicitur puerque multo Christum
nomine dicitur.

IV De Eboracis

Inter populos qui omni tempore cum fidelibus necessitudinem
aliquam habuerunt, maximam populi Eboracensis nomen invenit
qui etiam deum anglico p. 206 exponit apud prophetas
annuntiat. Erat uis huius sui summationem exponit.

1) Eboracum (vel Burmahem) et Thelictum historia factus
Eboracum accepit: huius uis adhibere fuerunt in notitate
utique gentis autem, quae sen. 25, 217, annuntiat: cum
marmis et Robur dicitur uique ad regerium anit: an
Duae actus annu (v. 25), ss. speculatio Duae Bonnum...
qui exaudivit eum, et sic conceptum Robur ss. 15th et huius
Se genuis in utro matris dicitur, et propheta addit:
ss. Duae gentes sunt in utro tuo, et tuo populi et ante tuo
Et dicitur, populusque populum anglicum, et pro
omni nationis; item quomodo exponit panti
Eam et Duae omnia quae praesit.

Cum vero actus unigenit, ss. factus est uae in gremio reuati, et
homo agriola; Duae autem in anglica habilitat in factum ss. (v. 25),
Duaeque tempore maximi maku Ebor, cum iam remota est
i. uide p. 25, 30 cognomen unicum est Ebor.

Cum iam Duae primam feculitorem a parte impingit,
ae nihilominus hae puerque nri. huiusmodi panti legat, sic it
reperit cum Duae (sen. 25, 39-40, i. uide recentem huius
tempus interpellationem):

Ecce: ab ipso primigenio tenore
entales hae
ut ab ipso non se uelo.
Hae duo uero uires

2) Duae omni
anglicae,
Duae
uere sunt
ss. huiusmodi
Duae
legatio uis
mactis p
part actus
denitate
rebellentis
infirmitas
Eboracensis

2) Postquam
orthodoxis
reuerentibus
ss. huiusmodi
scilicet
menis
cum, ab
maximo
infirmitas
uere sunt
ut. Postquam
subiect 71777,

Christum

prophetiam

non invenit;

prophetas

historia factura

in necessitate

est: Cum

venit sui

tempore ...;

15ta est historia

scripta ante;

et venter tuo

senior

et parvuli

venunt, et

inmanissis (v. 25).

matra est;

inipsum;

lacet. Sicut

in behaii

et patris tuo servus,

facturum est autem cum se rebellaveris» (1)

ut excuties iugum eius

se cervicibus tuis.

Quae omnia sequenter confirmant: nam ut fuit Jacob et vir

simplex, habitans in tabernaculis, ita David talis servus quam

David non publicam suam constituerunt, ac regie benedictione

rei sunt (Gen. 36, 31), sed in Palæstina a terra non fuit natus

«supplantatus» quasi is qui progenitus est in familia.

Davidicorum autem regio fuit deserta et inculta, incolas suos

«egrotos verbatis» sive feras venentes, sive in meretricum con-

tractus praedandi causa inciviles. Imperioris autem historia

post aegrum Davidem ostendit, quam rem esse agunt, quae mirae

dentate Jacob factura praeservavit: «Fatis tuis servus, cum autem

rebellaveris, excuties iugum eius se cervicibus tuis; enim quies

infirmus fuit Ebon, totus regis David subiectus fuit,

«egrotos vero suis operibus Davidem exegit».

2) Postquam Jacob, patris suam fugiens, in Mesopotamiam se contulit, eam habitacionem suam genuit in terra Sêir, ubi reconvalescente facta, fortunas suas in proprium constituit: «Militarium» eam in monte Sêir (Gen. 36, 18). Hoc nomine «Beata» sunt iuge montium in recto a septentrione ad meridiem posita, inter M. Martium et sinum Achaicū cum, ab occidentē valli el-Ahah ab orientē praeone Serto arabio orientem. Summi totum regiem montium issem iugis adiacentem, etiam trans torrentem el-Ahah, involverunt, quae uno nomine Ebon vel Abon, seu mek est. Petros subnitias nates fuerunt Petra, Pharon, Boaz, Tydel;

(1) «subet תירקו, תמ תירק, alitiam legentibus antiquis remembris».

in de Summa Alacitium compari abet et Astringer
(727-728, LXXI Tacit. p. 85).

Sen. 36, 12-18 proquis Ean montis, ipeonis autem (36,
31-43) enumerantur aut; iudicium enim regis, qui
regarum Scurta sauteyren habent regem ihi' ducis;
reges vero omnia iudicant, et selectione facta
et. cunctant, ut en mors est enumerant uictis.
Eum praedicat in Egypto reges et istam quarent;
per fines Eton, h' illorum ita prohibere uult. aut
immiter tamen, ut fuit maxime No. 30, 14, 25; 2nd.
11, 1700; Pt 2, 280. 25, 380. - Et aetate p'uit h' ducum
nulla ad alius momentum. Et Eton h' d' h'.

3) Eum Paris ignie bellum ipeius (2 Jan. 8, 3-12), Summa;
temporis sportulata nei, in annis Conales p'lyas
Palloneq; inuasionem ferunt; g'uae Paris p'ista eos
Athensque (p. 18. 18, 12-13) annis p'ictis in i' uoie me,
p'actis const'it'is, p'uit (2 Jan. 8, 12-13). Ea in tempore
per sum Paris p'act' fact' est nullum p'uinipum
Et iustiam eade, in qua ueritas h' d' cum p'uis
p'uit in Egypto, ubi a Heron' Senigou eruptis
m'item ueniam, ubi alicon, uerem sumit
(3 Reg. 4, 14, 53). Martis Paris et p'act' h' d' in Egypto
u'it' of ueris r'egis ad Eton' co'p'it (3 Reg.
11, 14), ubi tamen hoc aspectus n' i', h' d' in est
(p. 3 Reg. 11, 25 LXX). Etsi Salomon per Summam h' d' h' d' ut iustitiam
cum ad Summam Astringer, p'p' p'rtium d' d' h', quem p'act' ad
m' i' u'it' 25 in L. h' h' d' iustitiam, in t'na Summae 25 (3 Reg. 9, 25).
Reue m' uerem t'na d' uerem in e'is n' i' cunctantur;
cum per eam ap' h' ad aspectus ad n' iustiam Alacitium (1' h' d'),
quo p' uerem n' iustitiam d' iustitiam, quem ad iustitiam

Summa
et abis is
m' uerem
Post regem
Summa h'

bellum
tamen
Summa, ut
aut (14 Reg.
eo magis;
u' d' h' d' h'
Felicitas
269?) et

repro Paris
Program
p' uerem
(28 Jan. 28
1st firm
p'actis in
u' d' h' d' h'
summit.

h) Postquam
Summa
auris sum
Parthian
iustitiam
1) Gallig, Bith
2) 4 Reg. 24, 2

Sargon et reges Indae habuerunt, cum Opbis (virescitis ignavos) et aliiis Louis Arabae missionalis et Arthopias mercatum

merentes (11).
Post regnum Sargon Sarmatas alterna vice libertatem et civitatem experte, semper in armis fuerunt.

Cum Armeniis et habitis Sargabat regi. Indae (833-849) bellum moverunt pariterque viderunt (2 Par. 20, 22). Postea tamen expeditionis participes fuerunt, quam Sargabat et Drac, rex Israel (852-843), contra Mesa Abachitum incepserunt (h. Reg. 3, 8-22); videtur ego Tunc Indae subiecit. Parist, eo magis quod regnavit Dracem (849-843), f. h. o. Sargabat, reseruit, cuius regno Indae cepit (h. Reg. 520 f. 5 Par. 21, 8).

Feliciter contra eos progredierunt Armenias, nec Indae (89-769?) et filius eius Gies (769-737?), qui partem Belath regno Indae restituit (h. Reg. 14, 22).
Pregante in Indae Abay (733-718?) et reverent Sarmati et peruenissent multos ex Indae et reperiunt praedam magnam (2 Par. 28, 17).

Post finem regni Israel (722), partem in his Indae res palastinenses palamentibus, Sarmatas caeterum sortem sunt alterna vice Aegyptiae et Aegypt. Sarmatiani subiecit fuerunt.

h) Sarmatis temporibus, Sarmatum rex in Sarmatum Sarmaten astitit, Sarmatum Indae in armis in eos armis factus est. Inter armos, quae Sarmatiani videri debent, praeter alios Sarmaten (608-597) Sarmati, astitit quoque ex Sarmatiis videri (2)

ingater

ntem (36,

qui
in filii Israel 11);

se facta

anti videri.

maluerunt;

et armos,

30, h. 20, Ind.

et Indiam

in.

3-12), Sarmati;

slayas

Indae eos

Sarmate,

tempore

principum

paris

exceptus

Sarmati

in Aegyptis

4 (3 Reg.

Indae est

in obtinuit

praeter alios

Indae 11 (3 Reg. 9, 26).

prosequatur;

in ('Atta),

in aliquibus

(11) J. Galling, Bithisches Kallikraton (Tübingen, 1937) v. v. Handel, n. 4.

(12) h. Reg. 2 h, 2 armat. cum plerisque Indae in 078.

Anno 586, cum senecaem expugnaretur, et omnia in
 senio nobis vacata minime conculcassent, profugis
 incolis in exilium relegent, ad huiusmodi quantum
 in eorum fuit potestate consistitur Chalcais adhibent;
 as huius autem, ut supra p. 125. expressimus, maxime
 ad hunc Athies profecti.
 Machabeorum tempore Solomonem in exilium
 regis Machabos senio exivit (1 Mach. 5, 1-3; 2 Mach. 12, 32) (1).
 Postquam est Herodem regem genere Romanorum - et omni
 tam fuisse.

omnis
 sent, s
 omnium
 (3, 1), p
 (2. 14),
 et omni
 Medici

5) In hoc iudicio quae prophetae seipsum fecerunt, maxime
 prophetarum sent, quae post. et in infernum. Hoc iudicio in ab
 Anno (1, 11-12) et huius (c. 34) postea. aut, quoniam prin omnium Bi
 etiam in eorum quod est percutis in in huius partem omnium (small et
 etiam in infernum cum eis et tunc in huius partem omnium et
 in infernum omnium omnium omnium in infernum; quae huius
 omnium et in infernum omnium in infernum) Thomam et huius
 Thomam omnes Romae, et. In huius et huius. In huius omnium
 huius et huius et, huius (3h, 5-8), in huius (1, 9-10), huius
 Thomam (1, 11-15).

et regno: huius partem omnium et ea, quae post omnium, cum huius
 in huius partem omnium, omnia regna et huius et huius - huius
 (h. 15; h. 2-22), et huius (25, 12-14) et huius Athies. In huius et huius
 huius huius in infernum, et huius et huius et huius
 omnia huius et huius huius. In huius et huius cum
 huius et huius, et huius huius huius. In huius huius huius,
 et huius et huius huius, et huius huius huius huius huius et
 huius et huius huius huius. In huius huius huius

(1) Textus huius in libro de. In huius 2, 39, et huius. S. huius huius
 62.

caulis significatio, quam iam prisci prophetas ostendunt; cum enim prisci ab israhel pueretur tanquam conversionem regem dei syoniam tantum typus (Is. 36, 6; 63, 1), praesertim tunc regis Messiam inveniuntur (Is. 19, 15; Am. 9, 12), quo rationis huius regni astra, hoc est ad aeternam salutem, significatur; Dei clementia et Messias per omnia haec capitula.

J. M. Primalis, Composita

ante non
refugis
et, quantum
at Hierusalem;
et conversione
atum istum
(12, 32) (1)

tem - (12, 32)

conversionem
sicut iam ab
conversionem dei
um (Israel) et
num et
sunt Deus
um et longum
conversionem
(9-10), hanc

tem, cum domo
sunt - Hierusalem
et in parte
et in parte
um Hierusalem,
conversionem et
um

irer Register.

Verbum Domini

== VOL. 21 — 1941 ==

(pp. 99-107)

Danielis prophetiae apud S. Augustinum

Ex Patribus latinis integrum commentarium in Danielem unus S. Hieronymus scripsit, cuius opus continetur *PL* 25, 491-583.

Locos praecipuos tamen illius prophetae ex professo explicaverunt plus semel ceteri magni scriptores aetatis patristicae, cum mysteria non pauca de Christo deque Ecclesiae rebus futuris ibi sint annuntiata. Quod praecipue praestitit et S. Augustinus cuius hic sententia de prophetiis tum eschatologicis tum messianicis in Danielis libro scriptis, exponitur.

1. *Eschatologica*

Augustinus ea, quae circa ultima tempora futura sunt, non semel tangit, praecipue vero ea exponit in vicesimo libro operis *De Civ. Dei* ⁽¹⁾ ubi integri capitis 23 obiectum sunt Danielis revelationes de hac re.

a) Imprimis quaestio fit circa Dan 7, quod continet visionem de quattuor bestiis et de Filio hominis. Hoc caput in editione Bibliorum Sacrorum, quam adparaverunt Scripturae Sacrae professores facultatis theol. parisiensis et Seminarii S. Sulpitii ⁽²⁾, ita dividitur: « Describuntur quattuor bestiae (vv. 1-8), antiquus dierum et iudicium (9-12). Quarta bestia interfecta imperium Filio hominis traditur (13-18). Daniel audit bestiis quattuor regna significari (19-24) et iudicio antiqui dierum victoriam sanctorum significari (25-28) ».

Quarta bestia describitur *terribilis atque mirabilis et fortis nimis, magnis dentibus ferreis et decem cornibus praedita* (v. 7), de quorum medio paulo post *cornu aliud parvulum* exoritur, *oculos quasi hominis* habens et *os loquens ingentia* (id est « horrenda »).

⁽¹⁾ *PL* 41, 657 ss.

⁽²⁾ Desclée, 1927.

Quae regna illa sint, disputaverunt iam antiqui exegetae, ac nunc quidem catholici in unam sententiam conveniunt. Communior antiquorum sententia, quam hodie quoque multi profitentur, tenet ea esse regnum 1) Chaldaeorum, 2) Medo-Persarum, 3) Graecorum, 4) Imperium romanum cum regnis sequentibus ⁽¹⁾. Alii vario modo regna distinguentes, tenent quartum regnum esse syriacum Seleucidarum, imprimis Antiochi IV ⁽²⁾.

Ab omnibus tamen est admittendum quartae illi bestiae terribili atque aliis dissimili (v. 8) significationem altiore aliquam inesse, in Antichristo quaerendam: qui utrum directe sit prophetiae obiectum, an typice (ita ut plene in eo maneant implenda, quae in Antiocho impleta non sunt) dependet a systemate quo quattuor regna in bestiis dicuntur significata.

Augustinus interpretationem directam tenet. « Daniel de... ultimo iudicio sic prophetat, ut Antichristum prius quoque venturum esse praenuntiet, atque ad aeternum regnum sanctorum perducatur narrationem suam » ⁽³⁾.

S. Doctor commemorat postea « quattuor bestias significantes quattuor regna... ipsumque quartum a quodam rege superatum (? cf. Dan 7, 8), qui Antichristus agnoscitur, et post haec aeternum regnum Filii hominis, qui intellegitur Christus » (*ib.*).

Imprimis versiculos 24-27 considerat, ubi *unus de assistentibus* (v. 16), id est angelus, mysterium quartae bestiae Danieli revelat et quidem praecipue undecimum cornu, scilicet alium regem (v. 24), post decem surrecturum, potentioribus prioribus, sermones contra Excelsum loquentem, sanctos Altissimi conterentem, in cuius manu futurum sit ut cuncta tradantur *usque ad tempus et tempora et dimidium temporis* (v. 25); postea vero iudicium consessurum, ut auferatur potentia ab eo rege, ipse conteratur et pereat in aeternum, regnum autem et potestas detur populo sanctorum Altissimi. « Quattuor illa regna exposuerunt quidam Assyriorum, Persarum, Macedonum et Romanorum: quam vero convenienter id fecerint, qui nosse desiderant, legant presbyteri Hieronymi librum in Daniele, satis diligenter eruditeque conscriptum. Antichristi tamen adversus Ecclesiam saevissimum regnum [hic describi], licet exiguo spatio temporis sustinendum, donec Dei

(1) A. BEA, *Quaestiones.... in librum Danielis* (Romae, P. I. Bibl., 1933) pag. 43 ss.

(2) A. BEA, l. c.

(3) *De Civ. Dei* XX, 23, 1, PL 41, 694.

ultimo iudicio regnum sancti accipiant sempiternum, qui vel dormitans haec legit, dubitare non sinitur » (1).

Tempus quoque, quo Antichristus regnurus sit, Augustinus putat a Daniele designari: « *Tempus* quippe *et tempora et dimidium temporis* (7, 25) annum unum esse et duos et dimidium, ac per hoc tres annos et semissem, etiam numero dierum posterius posito dilucescit, aliquando in Scripturis et mensium numero declaratur » (2). Numerus dierum quem dicit posterius positum esse habetur Dan 12, 11: *Et a tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta*, qui sunt fere 3 1/2 anni. Mensium autem numerus continetur Apoc 11, 2; 13, 5: *Civitatem sanctam conculcabunt mensibus quadraginta duobus*, etc. « Videntur... *tempora* indefinite hic dicta linguā latinā, sed (in textu) per dualem numerum dicta sunt, quem Latini non habent. Sicut autem Graeci, ita hunc dicuntur (a Hieronymo) habere et Hebraei. Sic ergo dicta sunt *tempora*, tamquam si dicerentur *duo tempora* » (3).

Cum *parvum cornu*, qui est Antichristus, in capite bestiae apparuisset, ceteris decem cornibus adhuc subsistentibus, putabat Augustinus nondum suo tempore instare finem, « non existentibus tot regibus in orbe romano ». Attamen dubium exoriri poterat ex modo quo prophetia de 10 regibus intellegitur. « Quid... si numero isto denario universitas regum [hoc est tota series regnorum, non simul, sed successive considerata] significata est, post quos ille venturus est; sicut millenario, centenario, septenario significatur plerumque universitas, et aliis atque aliis numeris, quos nunc commemorare non est necesse? » (4).

b) Ad finem quoque mundi, quem universorum resurrectio mortuorum antecedit, Augustinus trahit ea, quae Dan 12, 1b-3 scripta sunt: non tamen scire possumus — quod magis hodiernum interpretem iuvaret, cum hodie quoque exstet hac de re gravis quaestio — quomodo S. Doctor haec de fine mundi dicta cum iis quae eadem visione capp. 10, 11 ab eodem propheta dicuntur, et quae ad regna helle-

(1) Ib. col. 695.

(2) Ib. col. 695.

(3) Ib. col. 695-96. Attamen erravit S. Doctor, cum nec TM nec versiones graecae dualem habeant, sed pluralem: עָרֵן וְעֵדֵינֵן וְיֵלֵךְ עָרֵן עַד עֵסֹס כַּיְהוּדָי וְעַד כַּיְהוּדָי וְעַד כַּיְהוּדָי וְעַד כַּיְהוּדָי (THEOD.); ἕως καιροῦ καὶ καιρῶν καὶ γε ἡμῶν καιροῦ (THEOD.); ἕως καιροῦ καὶ καιρῶν καὶ ἕως ἡμῶν καιροῦ (LXX, Dn 7, 25).

(4) Ib. col. 696.

nistica, imprimis ad impii Antiochi IV Epiphanis regnum certe trahenda sunt, conecti putaverit.

« Sententiae illi evangelicae (Io 5, 28 s.) — ait — est locus iste simillimus, de resurrectione dumtaxat mortuorum corporum. Nam qui illic (scl. apud Io) dicti sunt esse *in monumentis*, ipsi hic (Dan 12, 2) *dormientes in terrae aggere*, vel, sicut alii [Hieronymus] interpretati sunt, *in terrae pulvere* [ita Vulg.]. Et sicut ibi *procedent* dictum est, ita hic *exsurgent* (Dan 12, 2; Vulg. *evigilabunt*). Sicut ibi: *Qui bona fecerunt in resurrectionem vitae, qui autem mala egerunt in resurrectionem iudicii* (Io 5, 29), ita et isto loco: *Hi in vitam aeternam et hi in opprobrium et confusionem aeternam* (Dan 12, 2; paulo aliter in Vulg.). Non autem diversum putetur, quod cum ibi positum sit: *Omnes qui sunt in monumentis* (Io 5, 28), hic non ait propheta *Omnes*, sed *multi dormientium in terrae aggere*, ponit enim aliquando Scriptura pro omnibus multos. Propterea et Abrahae dictum est: *Patrem multarum gentium posui te* (Gen 17, 5), cui tamen et alio loco (Gen 22, 18): *In semine*, inquit, *tuo benedicentur omnes gentes* » (*De Civ. Dei* XX, 23, 2, *PL* 41, 700).

Quamquam ultima ratio ad rem non facit, tamen recte iudicavit Augustinus aliquando *multos* pro *omnibus* poni.

Quanti vero Augustinus ea faceret, quae alii ex quibusdam Danielis prophetiis de fine mundi concludenda censebant, dicemus numero sequenti.

2. *Messianica*

Inter prophetias Danielis messianicas maxime eminet quae « septuaginta hebdomadam » (9, 24-27) vocatur, atque iam antiquitus aliter ab aliis explicabatur.

a) Hanc quaestionem egit Augustinus praesertim in epistolis ad Hesychium episcopum, non tamen directe, cum Hesychius Augustinum consulisset de tempore quo ex Scriptura futurum esset ut mundus finiret. Sunt autem epistolae: 197 Augustini ad Hesychium ⁽¹⁾, 198 Hesychii ad Augustinum ⁽²⁾, 199 Augustini ad Hesychium ⁽³⁾, quas praecesserat prima Hesychii ad Augustinum ⁽⁴⁾, quae tamen non servata est cum ceteris.

⁽¹⁾ *PL* 33, 899.

⁽²⁾ *PL* 33, 901.

⁽³⁾ *PL* 33, 905.

⁽⁴⁾ Cf. *Ep.* 197, 1, *PL* 33, 899.

Hae omnes epistolae non sunt ante annum 419 vel 420 ineuntem conscriptae, cum Hieronymus, qui hic vocatur «sanctus» (*Ep.* 197, 1), proxime mortuus esset (419 vel 420) atque in postrema legamus: «A nativitate autem Domini hodie computantur anni ferme CCCCXX, a resurrectione autem vel ascensione eius anni plus minus CCCCXC» (4).

Putabat cum aliis Hesychius suis temporibus diem finis instare: signa prophetica et evangelica iam completa adventum Domini proxime secuturum manifestare; ipsum adventum desiderare atque diligere iuxta 2 Tim 2, 4 magnam beatitudinem esse. Inquirebat quoque in numerum annorum qui mundo reliqui essent, si tamen is cognosci potuisset, prophetia hac Danielis potissimum inquisita, quam ipse non priore Christi adventu completam, sed altero complendam censebat.

Augustinus omnino tenet Danielis hebdomadas iam priore Christi adventu adimpletas esse.

«Ego enim maxime illud de hebdomadibus Danielis secundum [= relate ad] tempus, quod iam transactum est, intellegendum puto; nam de Salvatoris adventu, qui exspectatur in fine, tempora dinumerare non audeo, nec aliquem prophetam de hac re numerum annorum existimo praefinisse» (2). Hanc sententiam dicit alio loco «pluribus» visam esse (3), paulo post subdens nescire se «quemadmodum possit ostendi» numerum annorum Danielis ad secundum Domini adventum referri. Atque (4) sententiam contrariam cum Hieronymo (5) temeritatis notat.

Suam vero sententiam Augustinus ex aliquibus Scripturae locis probabat, in quibus Act 1, 7, qui falso ita in eius codice sonabat: *Nemo potest cognoscere tempora.... quae Pater posuit in sua potestate*; Hesychius rescribens iam notavit: «In antiquissimis libris Ecclesiarum non ita scriptum est: *Nemo potest*, sed scriptum est: *Non est vestrum nosse tempora* etc.» (6), ut est in Vulgata.

Sed difficultatem ex Evangelii protulit Hesychius: «Quomodo... mysterium hebdomadarum sit impletum usque ad nativitatem et passionem Christi, admiror, cum illud: *In dimidio hebdomadae* propheta

(1) *Ep.* 199, 20, *PL* 33, 911.

(2) *Ep.* 197, 1, *PL* 33, 899.

(3) *Ep.* 199, 19, *PL* 33, 911.

(4) *Ep.* 197, 5, *PL* 33, 901.

(5) In *Dan* 9, 24 ss., *PL* 25, 548.

(6) Apud Augustinum *Ep.* 198, *PL* 33, 901.

loquutus est dicendo: *In dimidio hebdomadae tolletur sacrificium meum, et supplicatio, desolationum interitus, et ad sacrificium abominatio.* Haec ergo abominatio, si iam completa fuerat, quomodo Dominus monet et dicit (Mt 24, 15): *Cum videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem prophetam (Dan 9, 27), stantem (1) in loco sancto, qui legit intellegat? » (2).* Aliis verbis: Quod prophetavit Daniel futuram esse in templo abominationem desolationis (9, 27), Christus in sermone eschatologico ad finem mundi retulisse videtur: *Cum videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto — qui legit intelligat — tunc qui in Iudaea sunt fugiant ad montes etc.* (Mt 24, 15 s. Vulg.). Non ergo prophetia de 70 hebdomadis, quacum et mentio fit de abominatione desolationis, referenda est ad priorem Christi adventum.

Locum Matthaei non de fine mundi, sed de urbis Ierusalem excidio intellegendum esse iam affirmavit Augustinus, ad Hesychium respondens (*Ep.* 199 passim), idemque latius et luculentius recens probatum est (3). Sed S. Doctor id cum obiectione ab Hesychio initio epistolae suae proposita non conexuit; tantum dixit: « Miror si per prophetiam Christi destruitur prophetia Danielis » (4).

Ac primum quidem interpretationem de Danielis loco exponit: « Proinde tota quaestio est, utrum Danielis hebdomades primo adventu Domini impletae sint, an finem saeculi prophetaverint, an ad utrumque pertineant. Neque enim qui etiam hoc saperent defuerunt, dicentes tempore primi adventus Christi esse completas, et inde usque ad finem saeculi totidem rursus esse complendas. Equidem video quia, si primus eas non complevit adventus, necesse est ut secundus eas compleat, quoniam prophetia illa non potest esse falsa: quae si tempore primi adventus impleta est, non cogit intellegi quod etiam de fine saeculi implebitur.... Relinquitur itaque, ut qui vult cogere istam prophetiam credi saeculi fine complendam, contendat quantum potest et ostendat, si potest, primo adventu Domini non fuisse completam, contra tot expositores divinorum eloquiorum [Augustinus hos cognoscere poterat saltem ex Hieronymi Comm.], qui hanc, non solum computatione tem-

(1) In Vulgata, atque in textu graeco, *stantem* clare refertur ad *abominationem*.

(2) *Ep.* 198, 7, *PL* 33, 904.

(3) A. VACCARI, *Il discorso escatologico nei Vangeli* in *ScCatt* 68 (1940 I) 5 ss., praesertim p. 14 et 17.

(4) *Ep.* 199, 19, *PL* 33, 911.

porum [chronologia], verum etiam rebus ipsis [factis ipsis historicis] completam fuisse demonstrant, maxime quod ibi scriptum est: *Et ungetur sanctus sanctorum* (Dan 9, 24); vel propter quod in eadem prophetia hebraei codices expressius habent: *Occidetur Christus et non erit eius* (v. 26), id est non erit eius civitatis, quoniam sic alienatus est [= recusatus, non habitus ut Messias] a Iudaeis; qui eum propterea Salvatorem Redemptoremque suum non esse crediderunt, quia occidere potuerunt » (4). Ergo secundum S. Doctorem Iudaei Iesum Nazarenum ideo non ut Christum receperunt, quia occidere potuerunt, cum tamen ipsius occisione adimpleretur prophetia, qua eius missio messianica comprobabatur.

Ac sequitur: « Neque enim in fine saeculi unendus aut occidendus est Christus, ut ista prophetia Danielis tunc exspectetur implenda, quae [= si] nondum creditur impleta » (2).

b) Postea vero Augustinus obiectionem resumit ab Hesychio ex sermone Christi eschatologico propositam: « abominationem desolationis » tempore quo Christus loqueretur nondum impletam videri; cum ab ipso Domino consideraretur futura: *Cum videritis* etc.

Sanctus Doctor, arcta instituta collatione inter tres synopticos (3) concludit hoc Danielis praedictum de abominatione desolationis non fuisse ante passionem Domini completum, sed demum urbe Ierusalem eversa. « Non est... cur putemus hebdomadas prophetae Danielis.... illo iam tempore non fuisse completas, sed in fine saeculi esse complendas. Non enim ante passionem Domini impletae sunt. Quod qui putant, rectissime tua sententia refelluntur... Qui autem [= quod autem quidam] dicunt... tunc fuisse factam quando eversa est Ierusalem... quid eis respondeatur videre debent, qui in fine saeculi vel circa finem existimant haec futura; quamquam ipsa *desolationis abominatio* propter obscuritatem dicti non uno modo ab hominibus potuerit intelligi » (4).

Ex quo concluditur Augustinum affirmare Danielis vaticinium iam esse impletum; illa autem « abominatio desolationis » quid proprie fuerit eum definire noluisse, vel non potuisse.

Numero autem « 70 hebdomadam » putat Augustinus designatum esse non indefinitum aliquod, sed certum tempus, quod a Daniele ad

(1) *Ep.* 199, 21, *PL* 33, 912.

(2) *Ep.* 199, 21, *PL* 33, 912.

(3) *Ep.* 199, 25-30, *PL* 33, 944 ss.

(4) *Ep.* 199, 31, *PL* 33, 916.

Christum intercessit) « Si supputatis etiam temporibus hebdomadum, ille numerus (70 hebdomadum) pertractetur, non solum Christus, sed etiam tempus reperitur, quo eum oportuit venire passurum » (1). « Daniel etiam tempus, quo venturus fuerat Christus, atque passurus, numero definiit annorum, quod longum est computando monstrare, et ab aliis factitatum est ante nos » (2).

(c) (Prophetiam de « Filio hominis » (Dan 7, 13 ss.) recolat Augustinus tantum, cum ex Evangelio nullum dubium sit quin ea de Christo sit intelligenda; antiquus vero dierum (v. 9) augustissimae Trinitatis prima persona est. Fausto Manichaeo, qui affirmabat se nullum de Christo testimonium apud prophetas invenisse, quamvis « attentius eos et curiosissime » legisset (3), potiores prophetias allegat, in quibus etiam hanc ex Daniele: « Quis non eundem Salvatorem agnoscat apud Danielem, cum antiquo dierum offertur Filius hominis, et accipit regnum sine fine, ut serviant ei omnes gentes? » (4).

Similiter lib. XVIII *De Civitate Dei*, maioris ponderis prophetias commemorans: « De potestate... eius [Christi] et gloria sic loquutus est [Daniel]: *Videbam, inquit, in visu noctis, et ecce cum nubibus caeli etc.* (7, 113, 14) » (5).

(d) Aliae prophetiae sunt de Ecclesia christiana deque illius universalitate, qua totum mundum conquisitura est.

Quod significatum invenitur praecipue in illo monte, qui ex parvo lapide factus est, ut somniavit Nabuchodonosor, Daniel vero, somnio explicato, revelavit: *Videbas... donec abscissus est lapis de monte sine manibus et percussit statuam in pedibus eius ferreis et fictilibus et comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, aes... lapis autem, qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et implevit universam terram.* (Dan 2, 34-35). Sanctus Doctor unitatem Ecclesiae inculcans, quam Donatistae acerbè discindebant, vel universalitatem affirmans, quam illi negabant, ait: « *Propterea populi confitebuntur tibi* (Ps 44, 18). Quid ergo prodest confiteri et extra templum confiteri? Quid prodest precari et in monte non precari? *Voce mea, inquit, ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo* (Ps 3, 5). De quo monte? De quo dictum est: *Non potest civitas abscondi supra*

(1) C. Faustum Man. XII, 44, PL 42, 278.

(2) De Civ. Dei XVIII, 34, 1, PL 41, 593.

(3) C. Faust. Man. XII, 1, PL 42, 253.

(4) C. Faust. Man. XII, 44, PL 42, 277.

(5) De Civ. Dei XVIII, 34, 1, PL 41, 595.

montem constituta (Matth 5, 14). De quo monte? Quem vidit Daniel ex parvo lapide crevisse, et fregisse omnia regna terrarum, et implevisse faciem terrae. Ibi adoret qui vult accipere etc. » (1).

Lapis qui de monte praecisus est « sine manibus » Christus est de gente Iudae virginaliter egrediens, mons qui inde enascitur eius Ecclesia. « *Qui odit fratrem suum in tenebris ambulat et nescit quo eat; quoniam tenebrae excaecaverunt oculos eius* (1 Io 1 11). Quid tam caecum quam isti [Donatistae], qui oderunt fratres [catholicos]? Nam ut noveritis quia caeci sunt, in montem offenderunt... Nonne lapis iste qui praecisus est de monte sine manibus, Christus est de regno Iudaeorum sine opere maritali? Nonne ille lapis confregit omnia regna terrarum, id est omnes dominationes idolorum et daemoniorum? Nonne ille lapis crevit et factus est mons magnus, et implevit universum orbem terrarum? Numquid digito ostendimus istum montem, quo modo ostenditur hominibus tertia luna? Verbi gratia, quando volunt homines videre lunam novam dicunt: Ecce luna, ecce ubi est; et si sunt ibi qui non valeant intendere aciem, et dicant: Ubi? intenditur illis digitus ut videant. Aliquando dum erubescunt ne caeci putentur, dicunt se vidisse quod non viderunt. Numquid sic ostendimus Ecclesiam, fratres mei? Nonne aperta est? Nonne manifesta? Nonne obtinuit omnes gentes? » (2).

Similia habes alio loco: « *Iamvero in quinta [mundi] aetate... Daniel vidit lapidem praecisum de monte sine manibus et confregisse omnia regna terrarum et crevisse illum lapidem et factum esse montem magnum, ita ut impleret universam faciem terrae. Quid apertius fratres mei? Lapis de monte praeciditur: ipse est lapis, quem repronaverunt aedificantes, et factus est in caput anguli. De quo monte praeciditur, nisi de regno Iudaeorum, unde Dominus noster Iesus Christus secundum carnem natus est? Et praeciditur sine manibus, sine opere humano, quia sine amplexu maritali de virgine exortus est. Mons ille unde praecisus est non impleverat universam faciem terrae, non enim tenuerat regnum Iudaeorum omnes gentes. At vero regnum Christi universum orbem terrarum cernimus occupare » (3).*

IOANNES RINALDI, a Somascha.

(1) *Enarr. in Ps.* 44, 18, n. 33, *PL* 36, 513.

(2) In *Ep. Ioh. tract.* I, 23, *PL* 35, 1987; cf. quoque *Contra litt. Petiti.* II, 38, 91, *PL* 43 292.

(3) In *Io. Ev. tract.* IX, 15. *PL* 35, 15.